

การทบทวนความเข้าใจในเรือนพื้นถิ่น “ชาวเขา” ในประเทศไทย:
กรณีศึกษาเรือนชาวเมี่ยน หมู่บ้านภูลังกา

Reexamining the Understanding of Vernacular House of
“Hill Tribes”
in Thailand: a Case of Iu Mien House in Phulangka Village

สุชล มัลลิกะมาลย์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Suchon Mallikamart

Faculty of Architecture, Kasetsart University

Email: suchon.ma@ku.th

วันรับบทความ: 8 ตุลาคม 2566 (Received October 8, 2023)

วันแก้ไขบทความ: 10 พฤศจิกายน 2566 (Revised November 10, 2023)

วันตอบรับบทความ: 15 ธันวาคม 2566 (Accepted December 15, 2023)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนสถานะความรู้ในเรือนพักอาศัยของชาวเมี่ยนที่ถูกอธิบายทั้งในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และจากข้อมูลการสำรวจของนักมานุษยวิทยาในช่วงปี 1950-1970/ 2493-2513 งานวิจัยได้ใช้หมู่บ้านเมี่ยนภูลังกา จังหวัดพะเยา (ในอดีตเป็นจังหวัดเชียงราย) เป็นกรณีศึกษาเนื่องจากในอดีตเป็นหมู่บ้านที่มีความสำคัญในเชิงการเมือง การปกครอง ในการทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเรือนและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การศึกษาได้ใช้ข้อมูลจาก 3 แหล่ง คือ 1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ 2. รายงานการสำรวจของนักมานุษยวิทยา และ 3. ข้อมูลความทรงจำของ

ชาวเมี่ยนผู้ซึ่งเกิดและโตในพื้นที่ การวิเคราะห์เอกสารจากหอจดหมายเหตุ ช่วยให้งานวิจัยเข้าใจบริบททางสังคมทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่ชาวเมี่ยนเริ่มตั้งถิ่นฐานและรูปแบบความสัมพันธ์กับเจ้าผู้ปกครองนครน่านและถึงสยาม รายงานการสำรวจของนักมานุษยวิทยาที่ล่งภาคสนามช่วยให้ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพที่เกิดจากการเก็บข้อมูลอย่างมีระเบียบวิธี และให้ข้อมูลเชิงลึกของรูปแบบเรือน ข้อมูลข้างต้นถูกใช้ตรวจสอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และอภิปรายร่วมกับข้อมูลความทรงจำชาวเมี่ยนที่เกิดและโตในหมู่บ้านภูลังกา กระบวนการนี้ช่วยให้งานวิจัยได้เข้าใจประสบการณ์การอยู่อาศัยโดยตรงและเหตุผลเชิงปฏิบัติของการใช้งานสถาปัตยกรรม เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ออกมาเกี่ยวกับสถานะความรู้ของการศึกษา พบว่ามีมิติที่ขาดหายไป ในสถานะความรู้ปัจจุบัน คือ 1. สถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่ทางการเมือง การปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์ อนึ่งนักวิชาการมีแนวโน้มที่จะจำกัดมุมมองการใช้พื้นที่ภายในเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่เพียงแค่กิจกรรมทางการเกษตร และ พิธีกรรมเท่านั้น และ 2. สถานการณ์ความไม่สงบของสังคมที่ส่งผลต่อขีดจำกัดของการปลูกเรือนพักอาศัย มีหลายกรณีที่ผู้ศึกษาไม่ได้แจกแจงสถานการณ์ในขณะที่ตนเองลงพื้นที่ เช่นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในภาวะสงครามเย็น ที่ผู้ถูกศึกษากำลังอยู่ในสถานะของการหนีภัยสงคราม

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, ประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์, อีวเมี่ยน, ภูลังกา

Abstract

The research attempts to reexamine the understanding of the house and settlement of Lu Mien, a people of highland region, described in the field of vernacular architecture and in the ethnographic survey report during 1950-70. The study used Phulangka village, an important Lu Mien village that lasted until

1968 as a case study and seek to understand conditions that played important roles on house and settlement pattern. The research materials derived from 3 different sources: 1. National Archives of Thailand, 2. Anthropological Archive, and 3. Memories of Lu Mien informants, whose born and raised in Phulangka village. The analysis of document from National Archives contextualizes socio-economic conditions of Lu-Mien during their sojourn from Laos, established political relation to Nan Court and Siam. The ethnographic and field reports provide both quantitative and qualitative data that were collected methodically and in-dept perspective through the anthropological lenses. Above information were reverified and discussed which Lu Miens who were native to Phulangka, the direct experience of village life and their practical reason were revealed. Upon comparing the studying results against state of the art, the research found 2 important missing aspects: Firstly, the lack of political dimension on an explanation of a (vernacular) house. By the term “political” the research means an activity that relates to administration and governance. The utilization of an ethnic house was previously seen limited to agricultural and ritual notions. Secondly, the circumstance of people in research fieldwork was un-declared, e.g., sometime the fieldworks were carried out during the cold wars in which peoples were in the state of war refugee.

Keywords: Vernacular Architecture, Ethnohistory, Lu-Mien, Phulangka

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง หรือที่มักจะถูกเรียกว่า “เรือนชาวเขา” เป็นวัตถุทางการวิจัยที่สำคัญที่ช่วยในการพัฒนาความรู้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทย การรับรู้และความเข้าใจในเรือน “ชาวเขา” นี้อาจจะพอจำแนกได้ 3 ชุดความคิด 1) เรือน “ชาวเขา” เป็นสิ่งปลูกสร้างของกลุ่มชนด้อยวัฒนธรรม แนวคิดข้างต้นนี้โดยมากมาจากนักสำรวจในยุคอาณานิคม และนักเขียนก่อนพัฒนาการของศาสตร์มานุษยวิทยาในประเทศไทย (ดู Archer, 1891; Richardson และ McLoed, 1869 ใน Grabowsky และ Turton, 2003; Scott, 1900; Le May, 1926 เป็นต้น) 2) เรือน “ชาวเขา” สะท้อนถึงคติความเชื่อและวิถีชีวิตเฉพาะตัว กระบวนความคิดในกลุ่มนี้เป็นผลลัพธ์มาจากการศึกษาในรูปแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ของทั้งนักมานุษยวิทยาทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการศึกษาเรือน “ชาวเขา” ภายใต้อาณานิคมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นอย่างมาก (ดู Hanks et al., 1964; Miles, 1967; Geddes, 1976 เป็นต้น) และ 3) เรือน “ชาวเขา” แสดงถึงภูมิปัญญา ความเข้าใจในธรรมชาติและการบริหารทรัพยากรสิ่งแวดล้อม แนวคิดในกลุ่มนี้ก่อรูปมาจากปฏิกิริยาตอบโต้ต่อคำกล่าวอ้างที่ว่า “ชาวเขา” ด้อยวัฒนธรรมและเป็นพวกตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งแนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในกลุ่มของ นักทฤษฎีทางการเมืองและสิ่งแวดล้อม และนักมานุษยวิทยา (ดู van Roy, 1971; Kunstadter, 1978; Anderson, 1993 เป็นต้น)

บทความวิจัยนี้จะย้อนกลับไปทบทวนความเข้าใจในเรือนพักอาศัยในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงที่เรียกตัวเองว่า “อิวเมี่ยน” หรือ ที่ก่อนหน้านี้ถูกทางราชการไทยเรียกว่าชาว “เย้า” นักภาษาศาสตร์จัดอิวเมี่ยนอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูล “ม้ง-เมี่ยน” (Hmong-Mien) เชื่อว่าแต่เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีน และต่อมาอพยพลงใต้มาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เนื่องจากความขัดแย้งในประเทศจีนตอนล่าง การอพยพเกิดขึ้นหลายระลอก เอกสารชาติพันธุ์วรรณาในสมัยราชวงศ์ชิงชื่อ Miao Album นี้มีหลายฉบับ บางฉบับ

จำแนกกลุ่มคนที่ไม่ใช่ชาวฮั่นออกมา 83 กลุ่ม บางฉบับมี 53 กลุ่ม กลุ่มคนในภาพเขียนประกอบไปด้วย มังกลุ่มต่างๆ (Miao) จ้วง (Zhuang) คนเย้า (Yaoren) เป็นต้น คำว่า “คนเย้า” ถูกเขียนด้วยอักษรจีน 2 ตัว “瑶人” ซึ่งอ่านว่า “เย้า-เหริน” โดยบรรยายถึงคนกลุ่มนี้ไว้ว่า “คนเย้ามาจากมณฑลกว่างสี เมื่อพวกเขาเลือกถิ่นที่จะทำการตั้งถิ่นฐาน มันจะต้องอยู่ในบริเวณที่มีลำน้ำเสมอ พวกเขาเก็บพืชสมุนไพรเวลาขึ้นไปบนภูเขา พวกเขาดูมีสุขภาพดีอยู่ตลอดเวลา...” (Tapp and Cohn, 2003: 38) อย่างไรก็ตามตัวอักษรจีนข้างต้น 2 ตัวนี้ ถ้าถูกอ่านโดยคนเย้าเองจะออกเสียงว่า “อ้าว-เมี่ยน” โดยคำว่า “เมี่ยน” มีความหมายแปลว่า “คน” เช่นเดียวกับคำว่า “เหริน” (ดู Cushman, 1970; Alberts, 2006) ส่วนสยามถอดเสียงคำนี้ออกมาเป็น “เย้าหยิน” (ดูหัวข้อ 6. หลักฐานลายลักษณ์จากหोजดหมายเหตุ) การศึกษาในประเทศไทยหลังปี 2540 เป็นต้นมา มีความพยายามจะใช้คำว่า อ้าวเมี่ยน หรือเรียกสั้นๆ ว่า เมี่ยน เข้ามาแทนคนว่าเย้าเพราะถือว่าเป็นคำที่ใช้เรียกตัวเองและมีความเหมาะสมมากกว่า

ภาพลักษณ์จากการบันทึกถึงเรือนชาวเมี่ยนในประเทศไทยให้ภาพของอาคารทรงโรงที่มีโครงสร้างทำด้วยไม้หรือไม้ไผ่ (ภาพประกอบที่ 1, 2, และ 3) มีวัสดุเป็นวัสดุธรรมชาติ เป็นอาคารกึ่งชั่วคราวเพื่อให้ สอดคล้องกับความเชื่อที่ว่า “ชาวเขา” ย้ายที่อยู่อาศัยตามถิ่นฐานที่ทำกินหรือที่ถูกเรียกกันว่า “การทำไร่เลื่อนลอย” (Kunstadter, 1978: 8; Spencer, 1966) การศึกษาลักษณะนี้ยังไม่ได้เสนอประเด็นที่กว้างไปกว่าเรือนในสังคมเกษตรกรรมที่ยังไม่ได้ลงหลักปักฐานถาวร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อทบทวนความรู้และขีดจำกัดในความเข้าใจในเรื่องของชาวอัวเมียน ภายใต้ชุดความรู้ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยใช้ข้อมูลจากหอดจดหมายเหตุ การเก็บข้อมูลของนักสำรวจและนักวิชาการ โดยอธิบายร่วมกับข้อมูลความทรงจำ

2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อเรือนและการตั้งถิ่นฐานของชาวอัวเมียนบ้านภูถ้ำกา โดยเฉพาะปัจจัยทางการเมือง เนื่องจากหมู่บ้านภูถ้ำกาเป็นศูนย์กลางของโครงข่ายการปกครองของกลุ่มหมู่บ้าน

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลตั้งต้น (Input): ข้อมูลจากรายงานการสำรวจของนักมานุษยวิทยาประกอบไปด้วย การบรรยาย และภาพถ่ายเก่า ที่แสดงถึงการตั้งถิ่นฐาน, เรือน, และการอยู่อาศัยของชาวอัวเมียนในเทือกเขาภูถ้ำกา และการเก็บข้อมูลในหอดจดหมายเหตุ

ปัจจัยและตัวแปร (Variables): ปัจจัยและตัวแปรที่ถูกระบุไว้ว่ามีอิทธิพลต่อรูปแบบของเรือนในการสำรวจของนักมานุษยวิทยาประกอบไปด้วย การจัดการครัวเรือนระบบเครือญาติ, คติความเชื่อ, และเกษตรกรรม ปัจจัยและตัวแปรที่ยังไม่ได้ถูกศึกษาแต่อาจจะมีผลต่อรูปแบบของเรือนและการตั้งถิ่นฐาน ประกอบไปด้วย สภาวะทางสังคมและการเมือง ข้อจำกัดและความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งปัจจัย 2 ประการนี้จะถูกอภิปรายร่วมกับการสำรวจข้อมูลความทรงจำ

กระบวนการ (Process): ข้อมูลตั้งต้นจะถูกอภิปรายร่วมกับข้อมูลความทรงจำของชาวอัวเมียนที่เคยมีประสบการณ์เกิดและโต ใช้ชีวิตสมัยภูถ้ำกา

ผลผลิต (Output): ผลผลิตโดยตรงของงานวิจัยเกิดจาก 1) ข้อมูลที่เก็บได้ทั้งในพื้นที่ เช่น ข้อมูลความทรงจำ และภาพถ่ายเก่า และ 2) ข้อมูล

จากในหอจดหมายเหตุ จะถูกนำไปใช้ในการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ และการเสวนา

ผลลัพธ์ (Outcome): ชุดคำอธิบายใหม่และความเข้าใจเกี่ยวกับเรือนของชาวเมียนผ่านสายตาของคนใน

สถานภาพความรู้เกี่ยวกับเรือนอิ้วเมียน

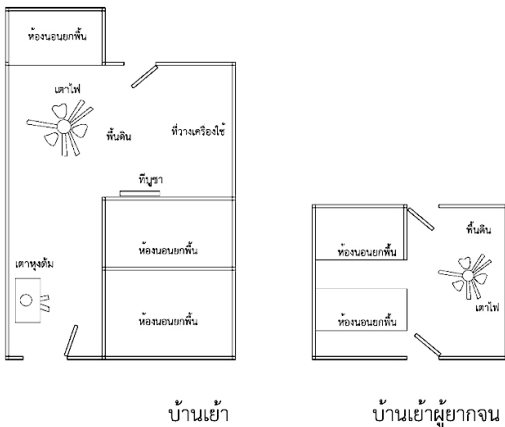
งานเขียนชาติพันธุ์วรรณนาเกี่ยวกับเมียนที่เก่าที่สุดที่เป็นภาษาไทยเท่าที่พบเป็นงานของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเรื่อง “ว่าด้วยคนป่าชาติต่างๆ” ตีพิมพ์ใน วชิรญาณวิเศษ ในช่วงปี ร.ศ. 109 (พ.ศ. 2433) เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีน่าจะเขียนงานชิ้นนี้จากประสบการณ์การเดินทางไปปราบฮ่อ ครั้งที่ 3 กับ ครั้งที่ 4 ใน (พ.ศ. 2426 และ พ.ศ. 2428)

*“เข้าทั้ง 2 จำพวกนี้อาไศรยอยู่ในดินเมืองใดก็มี ซอบอยู่บนเขา
ปลูกโรงอยู่เหมือนโรงจีนแต่โรงนั้นเป็นโรงเตี๊ยม แลอยู่กับพื้นดิน
ยกร้านขึ้นเฉพาะการเป็นเตียงนอนเท่านั้น หลังคาโรงนั้นมุงด้วย
หญ้าคา แลตัวโรงทำด้วยไม้ไผ่แลไม้จริงก็มี”*

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการสร้างจินตภาพ และการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับเรือน

“ชาวเขา” ที่ส่งผลต่อการรับรู้ของสังคมในวงกว้าง โดยทั่วไปมีจุดเริ่มต้นมาจากการเขียนของ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ จำนวน 3 เล่มประกอบไปด้วย 30 ชาติในเชียงราย (2493), ชาวเขาในไทย (2507), Hill Tribes of Siam (1963) โดยเล่มสุดท้ายเป็นหนังสือภาพถ่าย ชาวดำ มีคำอธิบายประกอบเป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์ลงบนกระดาษอาร์ตมันอย่างดี ในหนังสือ 30 ชาติในเชียงราย บุญช่วย ให้คำจำกัดความถึงแบบแผนของเรือนชาวเมียนว่า

“เข้ตั้งบ้านเรือนอยู่บนไหล่เขาที่มีน้ำบริบูรณ์.. บ้านของชาวเข้มีแบบแปลนคล้ายกันแทบทุกบ้านคือ มีประตูเข้าบ้าน ทางซ้ายมือ ยกฐานะเป็นห้องรับแขก และห้องนอนติดกันไป มีเตาไฟอยู่ 2 เตา คือเตาข้างหน้าใช้สำหรับตั้งกาน้ำรับแขกทำอาหาร เตาหลังทำอาหารให้สัตว์เลี้ยง มีครกตำข้าวอยู่ในบ้าน ตามพื้นดินปรับดินให้เรียบเสมอกัน บางบ้านไม่ยกฐานะใช้หนึ่งสัตว์ปูลงบนพื้นดินและนอนกับพื้น ทำแท่นบูชาหรือหิ้งดวงวิญญาณบรรพบุรุษไว้ภายในบ้านทุกหลังคาเรือน ทำโรงม้่า ยุงข้าว คอกหมู เล้าไก่ไว้รอบบ้าน โดยต่อชายคาจากตัวบ้านออกไป บางบ้านทำไว้ต่างหาก” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2498, พิมพ์ซ้ำ 2551: 299)

ภาพประกอบที่ 1 ผัง เรือนเมี้ยน (ปรับปรุงจาก บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2498)

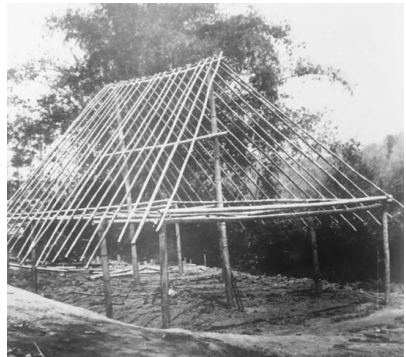
วิธีการบรรยายถึงแบบแผนของเรือนในงานเขียนของบุญช่วย ถูกอ้างอิงและใช้ซ้ำ ซึ่งพบสืบเนื่องมาจวบจนถึงปัจจุบัน เช่น ชาวเขา (ขจิตภัย บุรุษพัฒน์, 2518); ชาวเขาเผ่าเข้ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518); ชาวเขาเผ่าเข้ (คณะทำงานโครงการคลังปัญญางานพัฒนา

ชาวเขา, 2555) ตลอดจนงานเขียนในศาสตร์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่สำคัญเล่มหนึ่งของ ระวีวรรณ โอหารรัตน์มณี (2556) รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ ส่วนงานที่มีอิทธิพลในโลกภาษาอังกฤษคือ งานของ Gordon Young, *Hill Tribes of Northern Thailand* (1969) ถูกอ้างอิงถึงในหนังสือภาษาอังกฤษหลายเล่ม *The Hill Tribes of Northern Thailand: a Study* (Patya Saihoo, 1963)

หนังสือ *Peoples of the Golden Triangle* โดย Paul และ Elaine Lewis (1984) เป็นอีกหนึ่งงานที่ใช้โครงสร้างในการบรรยายคล้ายคลึงกับงานของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ และงานของ Young แต่หนังสือเล่มดังกล่าวนี้ได้รับความร่วมมือจากช่างภาพมืออาชีพที่เชี่ยวชาญการถ่ายภาพกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาช่วยสร้างภาพให้เกิดบรรยากาศ และจินตนาการถึงกลุ่มชนที่บริสุทธิ์ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างไกลความเจริญ (ดูภาพประกอบที่ 2) Hjorleifur Jonsson นักมานุษยวิทยาชาว Icelandic ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมเมียนได้วิพากษ์หนังสือเล่มนี้ว่า เป็นเพียงแค่ความพยายามในการสร้างธีมสมมติง่ายๆ (basic theme) เพื่อต้องการแค่ให้คนจดจำในสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม (Jonsson, 2000: 226)

ภาพประกอบที่ 2 เรือนเมียน
(Lewis 1984)

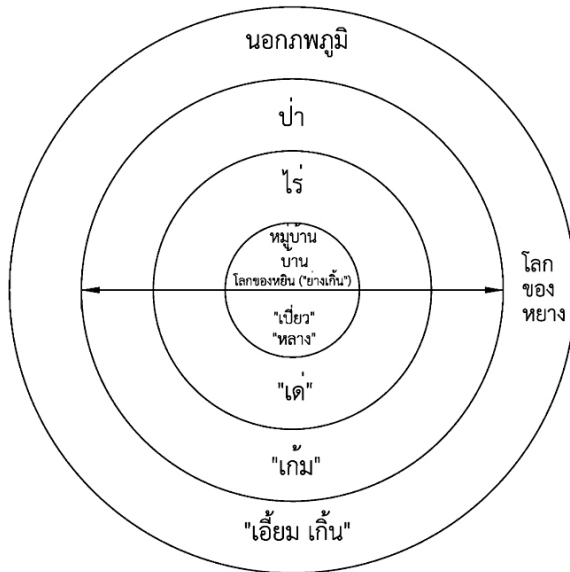

ภาพประกอบที่ 3 โครงสร้างเรือนเมียน
(Srisavasdi, 1963)

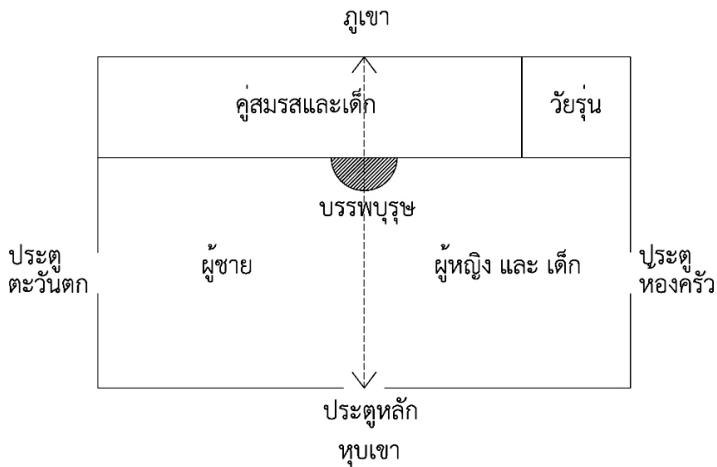
Annie Hubert นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสศึกษาเรื่องวัฒนธรรมอาหารของอิวเมี่ยนในภาคเหนือของประเทศไทย ได้สำรวจเก็บข้อมูลในจังหวัดเชียงรายในช่วงปี 1974/ 2514 ในรายงานวิจัย Hubert ได้อธิบายถึงโลกทัศน์ของชาวเมี่ยน (Hubert, 1985) โดยแสดงถึงพื้นที่ซึ่งมีเรือน “เปี้ยว” และหมู่บ้าน “หลวง” เป็นศูนย์กลาง ถัดออกมาเป็นพื้นที่ของไร่ นา “เด่” เลยออกไปเป็นขอบเขตของป่าไม้ “แก้ม” พื้นที่จากหมู่บ้านออกไปถึงป่าเป็นพื้นที่ของโลกมนุษย์ “ย่างเก๋น” ทั้งหมดนี้เป็นโลกของหยิน ถ้าเลยออกไปจะเป็นโลกของอิกภพภูมิ เป็นโลกของจิตวิญญาณ “เอี่ยมเก๋น” เป็นโลกของหยาง (ดูภาพประกอบที่ 4) สำหรับโลกทัศน์ภายในพื้นที่ของเรือน Hubert วิเคราะห์โครงสร้างการจัดการที่ว่าง โดยแบ่งเรือนเป็นแนวแกน ซ้าย-ขวา และ หน้า-หลัง พื้นที่ด้านซ้ายของเรือนเป็นพื้นที่ของผู้ชาย พื้นที่ด้านขวาเป็นพื้นที่ของผู้หญิงและเด็ก ศูนย์กลางของบ้านจะเป็นศาลบรรพบุรุษ “เมี่ยนป้าย” ด้านหน้าของเรือนจะเป็นหุบเขา ด้านหลังของเรือนจะเป็นภูเขา ศาลบรรพบุรุษจะอยู่ตรงข้ามกับประตูหลักของเรือน (ดูภาพประกอบที่ 5)

นอกจากนี้ Hubert ยังได้เก็บข้อมูลระบบและเทคนิคการก่อสร้างในเรือนเมี่ยน อันประกอบไปด้วย ระบบโครงสร้างอาคาร, ระบบโครงหลังคา, เทคนิคการทำสดมุง เป็นที่น่าสนใจว่าภาพสเก็ตซ์โครงสร้างอาคารของ Hubert ที่ได้แสดงถึงอาคารโครงไม้เนื้ออ่อนที่ยึดกันด้วยตอกไม้ไผ่นั้น คล้ายคลึงกับรูปถ่ายของ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ใน *Hill Tribes of Siam* (ดูภาพประกอบที่ 2) ในช่วงปี 1995 Hubert ได้รับเชิญให้เขียนถึงเรือนเมี่ยนใน *Encyclopedia of Vernacular Architecture of The World* (Oliver (ed.), 1997) หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญในศาสตร์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างมาก Hubert เลือกที่จะใช้ข้อมูลและภาพประกอบบทความ จากการศึกษาเรือนเมี่ยนในประเทศไทย โดยระบุว่าแบบแผนของเรือนเมี่ยนที่กล่าวถึงนี้ครอบคลุมถึงเรือนใน สปป. ลาว, และ ประเทศเวียดนามด้วย ใน *Encyclopedia* ข้างต้นนี้ คำบรรยายของ Hubert บรรยายถึงรายละเอียดถึงผังพื้นของเรือน และระบบ

การทางโครงสร้าง อย่างไรก็ตาม จากการลงภาคสนามของผู้เขียนบทความ ในภาคเหนือของ สปป. ลาว ในปี 2016 และ ประเทศเวียดนามในปี 2017 2019 และ 2022 พบว่าภาพของเรือนในการศึกษาของ Hubert นั้น มีความแตกต่างทั้งทางแบบแผนและเทคนิคจากเรือนในประเทศเวียดนามเป็นอย่างมาก แบบแผนและ ระบบโครงสร้างที่ดูถาวร (ดูข้อสันนิษฐานถึงปัจจัยที่ส่งผลถึงความแตกต่างของ Jess G. Pourret ในส่วนถัดไป) ชวนให้ตั้งคำถามต่อการรับรู้และการให้คำนิยามรูปแบบของเรือนที่ปรากฏในประเทศไทย ซึ่งแต่เดิมเคยถูกเชื่อกันว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่มีความเป็นสากล

ภาพประกอบที่ 4 โลกทัศน์ของชาวเมี่ยน ปรับปรุงจาก (Hubert 1985)

ภาพประกอบที่ 5 คติเชิงที่ว่างของเรือนชาวมัธยม ปรับปรุงจาก (Hubert 1985)

Nicholas Tapp นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษได้สังเกตเห็นความแตกต่างของเรือนในแต่ละภูมิภาคเช่นกัน แต่เป็นการศึกษาในกรณีของเรือนชาวม้ง Tapp อธิบายปรากฏการณ์ที่ตนเองพบว่า เรือนม้งในประเทศจีนได้รับอิทธิพลจากชาวจีน และได้แปรรูปไป แต่ก็ไม่สามารถนับรวมเป็นเรือนของชาวจีนได้น่าจะเรียกว่า เรือนม้งที่มีวิวัฒนาการไปในรูปแบบเฉพาะมากกว่า ในขณะที่กลุ่มเรือนที่พบเห็นในเอเชียอาคเนย์ภาคพื้นทวีปนั้นน่าจะยังเป็นเรือนในรูปแบบจารีต (Lee and Tapp, 2010) อย่างไรก็ตาม Tapp ก็ไม่ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ขับเคลื่อนปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ นักวิจัยชาวฝรั่งเศส Jess G. Pourret ได้เก็บข้อมูลลักษณะของเรือนชาวม้งจากประเทศจีนตอนล่างไล่ลงมาถึงประเทศเวียดนาม, สปป. ลาว , และ ประเทศไทย Pourret ได้ตั้งสันนิษฐานว่า ปัจจัยที่ทำให้เรือนชาวม้งในแต่ละภูมิภาคต่างกันไปคือ สภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกัน, วัสดุที่หาได้ในแต่ละท้องถิ่น, กระแสอิทธิพลของแต่ละท้องถิ่น, จารีต, ขนาดของครอบครัวและความมั่งคั่ง (Pourret, 2002: 179) แต่การ

ศึกษาของ Pourret ก็เป็นเพียงการให้สมมติฐานในภาพกว้างทางวัฒนธรรม ในมิติต่างๆ เท่านั้น ไม่ใช่การศึกษาในเชิงสถาปัตยกรรมโดยตรง

Jonsson ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มพัฒนาการในศาสตร์มานุษยวิทยาซึ่งได้เริ่มมีการก้าวกระโดดจากกระบวนทัศน์แบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ไปสู่กระบวนทัศน์แบบชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) กล่าวคือ การปรับมุมมองการศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง มาเป็นการศึกษาโครงข่ายทางสังคมที่ก้าวข้ามการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์และมีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ (Tsan, L. J., Cushman, R. D., & Jonsson, H., 2016) ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ได้ถูกพิจารณาอย่างลึกซึ้ง รูปแบบของโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวถูกพบหลักฐานในการศึกษาหลายกรณี เช่นในกลุ่มผู้น้อย (ดู Bouté 2018), กลุ่มไตในเวียดนาม (ดู Petit 2015, 2019) รวมถึง กะเหรี่ยง, ขมุ ตลอดจนกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่เอเชียอาคเนย์ ข้อเสนอแนะของ Jonsson มีประโยชน์อย่างมากเมื่อนำมาใช้ในการปรับกระบวนทัศน์ในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจากการพยายามหารูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง ไปสู่การศึกษาในเชิงสถาปัตยกรรมข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะกลุ่มชนบนที่สูงด้วยตนเอง, ความสัมพันธ์กับกลุ่มชนพื้นราบ รวมถึงบริบททางการเมืองและสังคมที่ส่งผลหรือสร้างเงื่อนไขเฉพาะตัวบางอย่างที่ปรุงแต่ง หรือเปลี่ยนรูปอาคารเรือนพักอาศัยไป

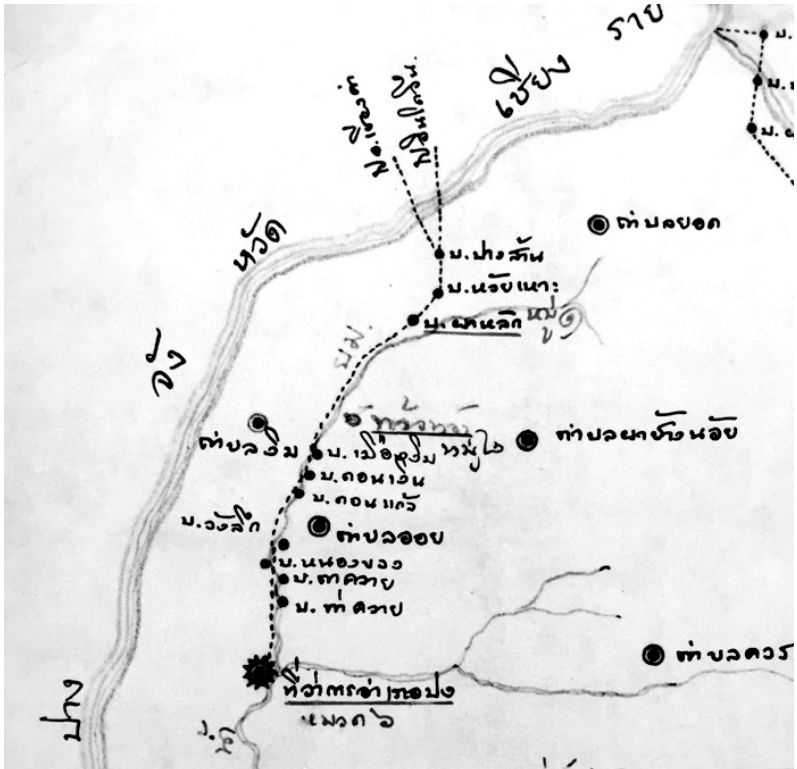
สำหรับในประเทศไทยนักมานุษยวิทยาเริ่มลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อการจัดตั้งศูนย์วิจัยชาวเขา ในช่วงปี 1950-1970/ 2493 - 2513 แต่ระเบียบวิธีที่ใช้ยังคงค่อนข้างมีความจำกัด และมีทิศทางหลักของการวิจัยอยู่เพียง 2 ทางคือ ก) ทิศทางการให้น้ำหนักทางชาติพันธุ์วรรณาหรือ การหาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม และ ข) มานุษยวิทยาประยุกต์ (Applied anthropology) หรืองานวิจัยเชิงประยุกต์รูปแบบหนึ่ง ที่ใช้หลักการทางมานุษยวิทยาแก้ปัญหาการเมืองและสังคม (ดู Mandorff, 1965 เป็นต้น) ซึ่งในช่วงเวลานี้ ปัญหาที่ถูกระบุดังกล่าวคือ การทำไร่เลื่อนลอย การปลูกฝิ่น เป็นต้น ประเด็นเรื่อง

การตั้งถิ่นฐานและสถาปัตยกรรม เกี่ยวพันกับประเด็นศึกษาข้างต้นในฐานะอาคารพักอาศัยและถิ่นที่อยู่ของกลุ่มคนที่ถูกศึกษา แม้จะไม่ใช่แกนหลักของคำถามในการวิจัย แต่ก็มีเชื่อมโยง และ ถูกเก็บข้อมูลในรูปแบบของการบันทึก เป็นข้อมูลดิบ ที่ยังขาดการอธิบายลงลึกการวิเคราะห์ผ่านมุมมองชาติพันธุ์วิทยาที่ให้ภาพกว้างมากกว่าการศึกษาเชิงแบบแผนของอัตลักษณ์

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตในเชิงพื้นที่

ขอบเขตการศึกษาของโครงการวิจัยครอบคลุมพื้นที่ภูล้งกาซึ่งปัจจุบันอยู่ในตำบลผาซำน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นแนวเขาที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดน่าน และเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานของชาวเมียนมาที่สำคัญ เนื่องจากเคยเป็นอาณาเขตการปกครองของผู้นำเมียนมาที่รับการแต่งตั้งให้เป็น “พญา” จากผู้ปกครองเมืองน่านมีชื่อว่า “พญาศิริ ศรีสมบัติ” (ชื่อภาษาเมียนมา “*ต๋วง จัน ควร*”) (Kacha-ananda, C 1997: 8; Jonsson 2002; Tsan, L. J., Cushman, R. D., & Jonsson, H., 2016) หมู่บ้านของพญาศิริ เดิมเคยอยู่ที่ดอยยาว ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่จังหวัดน่าน เมื่อพญาศิริเสียชีวิตลง ลูกชายของพญาศิริชื่อว่า “ท้าวหล้า” (ชื่อภาษาเมียนมา “*ต๋วง เวิน ลิน*”) จึงได้มาตั้งหมู่บ้านภูล้งกา ซึ่งคาดว่าน่าจะตั้งในราวปี 1930 (Kacha-ananda, 1997)

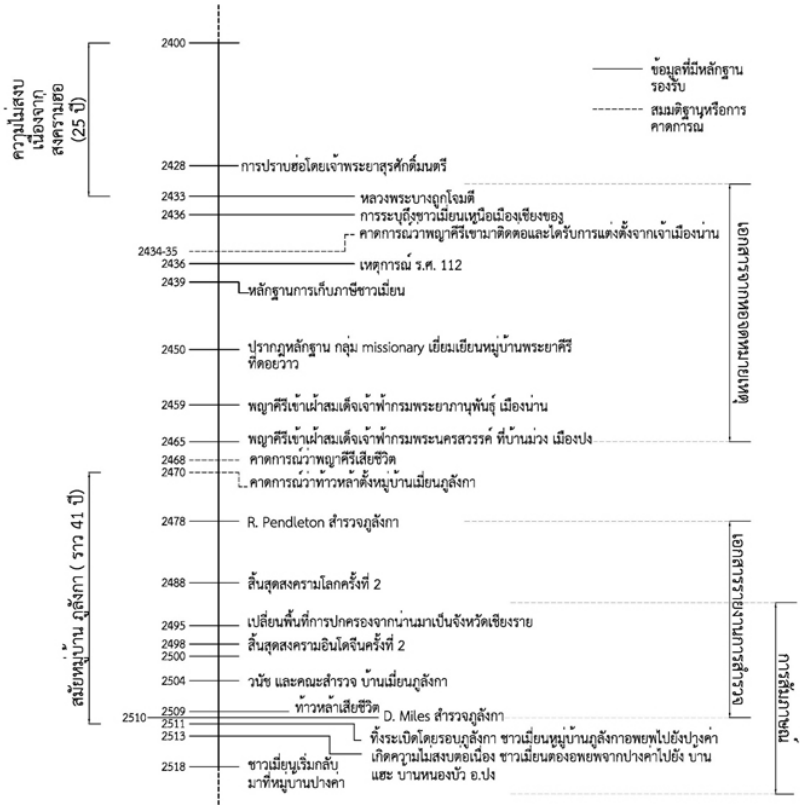

ภาพประกอบที่ 6 แผนที่จังหวัดน่านปี 2483 แสดงตำแหน่งหมู่บ้านเขียนว่า “ท้าวหล้า” ทำหน้าที่เป็นที่ว่าการหมู่ที่ 2 เมื่อตรวจสอบตำแหน่งที่ตั้งแล้ว พบว่า สอดคล้องกับหมู่บ้านภูลังกา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ผ.กบค. 2-(11-16))

ขอบเขตในเชิงเนื้อหา

สถานะความรู้ที่โครงการวิจัยจะทำการทบทวน ครอบคลุมถึงงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณนาชุดต้นในภาษาไทย การศึกษาของนักสำรวจ และนักมานุษยวิทยาที่ศึกษาเก็บข้อมูลหมู่บ้านเมียนกู่ลังกาและบริเวณโดยรอบ อาทิเช่น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในช่วง 2490 (1950); Hans Manndorff นักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลียผู้ก่อตั้งสถาบันวิจัยชาวเขา ได้ส่งทีมนักสำรวจชาวไทยนำโดย วนัช พฤกษ์ศรี ในช่วง พ.ศ. 2504 – 2508 Douglas Miles นักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลีย และชอบ คซาอานันต์ โดยประเด็นที่งานวิจัยจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือ การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้าน และเรือน ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมือง ที่เชื่อมโยงมาตั้งแต่สมัยเมืองน่านถึงกู่ลังกา ในปี 2511 หมู่บ้านเมียนกู่ลังกาโดนทิ้งระเบิดจากการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ทำให้ชาวเมียนต้องหลบหนีมาอยู่อาศัยที่ ปางค่า อันเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านเมียนกู่ลังกา ภายหลังเกิดความไม่สงบขึ้นมาก็ทำให้ชาวเมียนต้องอพยพและกลับมาก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ปางค่าอีกครั้งในภายหลัง

ประวัติศาสตร์ของชาวเมียนกู่ลังกามีความซับซ้อนจากเหตุการณ์หลายยุคหลายสมัย งานวิจัยจึงสรุปเส้นเวลา (Timeline) ของเหตุการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของชาวเมียนตั้งแต่ช่วง 2400 – 2518 และลักษณะของหลักฐานที่ใช้ในงานวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยเอกสารจากจดหมายเหตุ รายงานการสำรวจ และการสัมภาษณ์

ภาพประกอบที่ 7 สรุปเส้นเวลา (Timeline) ของบทความ

หลักฐานลายลักษณ์อักษรจากหอจดหมายเหตุ

เอกสารลายลักษณ์อักษรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคือเอกสารสมัยรัชกาลที่ 5 จากกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงการคลัง เอกสารจากกระทรวงทั้งสองกระทรวงถูกเก็บไว้ในรูปแบบของไมโครฟิล์ม ในส่วนเอกสารของกระทรวงมหาดไทยจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองหัวเมือง และมณฑลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับเอกสารของกระทรวงการคลังจะให้ข้อมูลของการเก็บส่วย การแต่งตั้งเจ้าภาษี แสดงถึงระบบเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กันของกลุ่มคนต่างๆ ในขณะนี้ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชาวเมียนมาที่เก่าแก่ที่สุดที่เป็นภาษาไทยเท่าที่ค้นพบ ถูกเขียนขึ้นใน ร.ศ. 103 หรือ พ.ศ. 2427 เป็นรายงานจากเมืองหลวงพระบาง มีเนื้อความว่า

“...เรื่องฮ่อเข้ามาแอบแฝงผลายเขตแดนนี้ใช้จะมีแต่ที่เมืองหลวงพระบาง มีผู้เล่าว่าเดิมที่เมืองน่านก็มีฮ่อจำพวกหนึ่งเรียกว่า ฮ่อเย้าหยิน เข้ามาแอบแฝงอยู่ปลายแดนเหนือเมืองเชียงของ แต่เมืองน่านไม่ตกใจเกลี้ยกล่อมไว้เป็นพลเมืองแบ่งน้ำให้กินแบ่งถิ่นให้อยู่ เป็นสุขแล้ว เก็บเอาส่วยม้าทุกปีก็เรียบร้อยมาจนทุกวันนี้...”

(หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.58 มณฑลลาวเฉียง/ 89 เบ็ดเสร็จเรื่องราชการเมืองเชียงใหม่ ปีระกา สัปตศก 1247)

ข้อความข้างต้นนี้กล่าวถึงชาวเมียนมากลุ่มหนึ่งที่มาอยู่ในบริเวณเมืองเชียงของ ในเอกสารนี้เรียกชาวเมียนมาว่า “ฮ่อเย้าหยิน” ซึ่งน่าจะมาจากการถอดเสียงการเรียกชาวเมียนมาในสำเนียงแมนดารินว่า “เย้า-เหริน” (瑛人) ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ใจความที่สำคัญคือการที่เมืองน่านเรียกชาวเมียนมาว่าเป็นพลเมือง และ มีการเจรจาผลประโยชน์ที่ชัดเจนคือ ชาวเมียนมาเสียส่วยเป็นม้าอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกปี อนึ่งการทำปศุสัตว์เลี้ยงม้าเป็นอาชีพของชาวเมียนมาที่ทำสืบต่อกันมานาน ในเอกสารมีการกล่าวถึงเมืองเชียงของว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองน่านขอบเขตการปกครองนี้อาจจะทำความเข้าใจได้ยาก

ถ้าเทียบกับกรอบความรู้เชิงภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน ในอดีตเมืองน่านมีเขตแดนกว้างขวาง อ่างจากจดหมายเหตุอีกฉบับเรื่องการปกครองในเมืองน่าน ปี ร.ศ. 119 หรือ พ.ศ. 2443 ระบุเมืองที่ขึ้นกับเมืองน่านดังนี้

“...มีหัวเมืองขึ้นคือ เมืองเพนเจ้า 4 เมือง เพนพญาและแสนหลวง 41 เมือง 45 เมือง เมืองฝ่ายเหนือ เมืองเป็นเจ้าคือ เมืองเชียงของ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำของ เมืองเทิงตั้งอยู่บน้ำอิงตักน้ำของ เมืองเชียงคำ ตั้งอยู่บน้ำลาวตักน้ำอิง เมืองเงินอยู่บน้ำเงินลงน้ำของ เมืองที่เป็นพญา และแสนหลวงคือเมืองไชยพรม 1 เมืองริม 1 เมืองแงง 1 เมืองเชียงควร 1 เมืองเชียงกลาง 1...”

(หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.58 มณฑลลาวเฉียง/ 158 จัดการปกครองเมืองน่านและบริเวณขึ้นเมืองน่าน วันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ. 120)

จากการบรรยายภูมิศาสตร์ของเมืองที่มี “เจ้า” และ เมืองที่มี “พญา” ปกครอง จะเห็นขอบเขตของพื้นที่ ทางทิศเหนือสุดขอบเขตของเมืองน่านขึ้นไปถึงห้วยทราย ปัจจุบันเป็น สปป. ลาว ทางด้านใต้สุดลงมาจรดเมืองอุตรดิตถ์ ในปัจจุบัน ช่วงปลายพุทธทศวรรษ 2425 สยามพยายามขึ้นมาจัดการปกครองและเก็บภาษีในเมืองน่าน “รายได้ภาษี” ถูกเรียกว่า “ผลประโยชน์” ซึ่งจะถูกแบ่งเป็น “ผลประโยชน์เดิม” และ “ผลประโยชน์ใหม่” ซึ่งหมายถึง รายการที่เพิ่งถูกเรียกเก็บเพิ่มจากการจัดการปกครองโดยสยาม ผลประโยชน์ที่เก็บส่งคลังหลวงสำหรับจ่ายราชการนั้นใน ศก 115 มีรายการดังนี้

“ผลประโยชน์ที่เก็บส่งคลังเป็นหลวงสำหรับจ่ายราชการนั้น ใน ศก. 115 คือ 1. ค่าทางเข้าค่านา ซึ่งเก็บไร่ละเพ็อง เพนเงิน 12382 รูเปี้ย 2. เงินค่ารอยเท้าโคกระบือตัวละ 1 รูเปี้ย... 7. ส่วนพวกฮ่อเย้าหยิน ซึ่งเข้าอยู่มาทำมาหากิน คร้วละ 4 รูเปี้ย รวม 234 รูเปี้ย...”

(หจกตหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.58 มณฑลลาวเฉียง/ 158 จัดการปกครองเมืองน่านและบริเวณขึ้นเมืองน่าน วันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ. 120) .

จากรายการข้างต้น จะเห็นว่าคนเมียนหรือที่ระบุว่าเป็น “ฮ่อเข้าหิณ” เสียภาษีในอัตราที่ค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับคนกลุ่มอื่น (กลุ่มคนป่าคนดอย) ที่เสียเพียง 1-2 รูเปีย ถ้าอัตราการเก็บภาษีอยู่ที่ 4 รูเปียต่อคร้วเรือน เราอาจจะพอสันนิษฐานได้ว่า ในขณะนั้นมีชาวเมียนอยู่ทั้งหมดประมาณ 58 คร้วเรือน อย่างไรก็ตาม คำว่าคร้วเรือนตามนัยของชาวเมียน กับคร้วเรือนที่ใช้ในการเก็บภาษีข้างต้นอาจมีความหมายไม่ตรงกัน ในการเก็บภาษีในสมัยนั้นน่าจะเก็บเป็นหลังคาเรือน ซึ่งในกรณีของชาวเมียน ในหนึ่งหลังคาเรือน อาจจะประกอบด้วยหลายคร้วเรือน (ดูหัวข้อ “กลุ่มการพักอาศัย” ภายใต้ บ้านเรือน)

ผลประโยชน์อีกประเภทที่ถูกผลิตโดยคนเมียนและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในขณะนั้นคือ ผืน ธุรกิจเกี่ยวกับผืนจะทำการซื้อขายโดยวิธีการผูกขาด คือการขายจะต้องกระทำผ่านเจ้าสัมปทานเท่านั้น เรียกว่า “เจ้าภาษี” หรือ “นายอากร” ตำแหน่งเจ้าภาษีจะได้มาจากการประมูล โดยจะเสนอผลประโยชน์เป็นการเหมาจ่ายให้แก่รัฐ ตามหลักการเจ้าภาษีจะต้องขายผืนให้ได้มากกว่ามูลค่าการสัมปทานเพื่อที่ตนเองได้กำไร ชาวเมียนเป็นส่วนสำคัญของระบบเศรษฐกิจนี้เพราะทำหน้าที่ปลุกผืนและขายผืนดิบต่อให้กับเจ้าภาษีในการแปรรูปและขายออกสู่ตลาดอีกทอดหนึ่ง ดังรายงานว่าด้วยผลประโยชน์การเก็บภาษีผืน ร.ศ. 115 ต่อไปนี้ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น การเก็บภาษีผืนจัดเป็นผลประโยชน์อย่างใหม่ (เพิ่งถูกจัดเก็บ)

เอกสารฉบับ วันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ. 120

“...การภาษียาผืนใน ศก นี้ เจ้าภาษีคนใหม่ให้ประมูลขึ้นมา เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม - ลีนเดือนมีนาคม 119 ทกเดือน เป็นเงิน 1733 บาท 23 อัฐ เจ้าภาษีคนเก่ารับผูกขาด 3 ปี เงิน 1500 บาท

คิด 6 เดือนเท่ากับเงินมากกว่า 348 บาท 23 อัฐ ... และมีฝิ่นที่พวก
เข้ามั่วปลูกในเขตแขวงเมืองน่าน ประมาณ 200 จ้อย...”

(หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.58 มณฑลลาวเฉียง/ 158 จัดการ
ปกครองเมืองน่านและบริเวณขึ้นเมืองน่าน วันที่ 16 พฤษภาคม
ร.ศ. 120)

ชาวเมียนม่านั้นเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในด้านการปลูกฝิ่นจน
เป็นที่รับรู้ของฝ่ายปกครองชาวสยามมาช้านานแล้ว ตัวอย่างเช่น ในสมัยที่
สยามเข้าไปจัดการปกครองในเมืองหลวงพระบาง และมีนโยบายที่จะเริ่มเก็บ
ภาษีฝิ่นในหัวเมืองที่สยามปกครอง ก็พบว่าฝิ่นที่ชาวเมียนมาผลิตได้มีปริมาณสูง
และมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่น จนถึงขั้นต้องเขียนรายงาน
เกี่ยวกับเทคโนโลยีการปลูกฝิ่นของชาวเมียนมา เปรียบเทียบกับของคนลาว ตาม
เนื้อความดังต่อไปนี้

เอกสารฉบับ วันที่ 3 กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก 110

“...ฝิ่นดินนี้เชื่อว่าจะนำมาจากเมืองฮ่อทั้งหมดก็หาไม่ แต่ว่า
เป็นมากกว่ามาจากตำบลอื่น ส่วนในเขตแขวงของเมืองหลวงพระ
บางทุกภูเข่า ทิศเหนือซึ่งต่อเขตแดนตำบลนั้นๆ ก็มีพวกมั่ว แยกยั้น
แลก่อ ซึ่งเป็นจีนป่าอยู่มาช้านานมีทั่วไปหลายตำบล คนพวกนี้ก็มีมัก
จะปลูกฝิ่นบ้าง นับว่าเป็นฝิ่นปลูกอยู่ในพระราชอาณาเขตก็ว่าได้...”

เมื่อ ณ วันที่ 12 มิถุนายน ร.ศ. 110 มีเหย้ายั้น ชื่อเล่าซีกอกับ
เพื่อน 4 คนได้นำฝิ่นที่ปลูกเองที่ภูเข่าเมืองแบง แขวงเมืองไชรมา
จำหน่าย ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานให้สอบถามจดเป็นคำให้การด้วย
คนพวกนี้ปลูกฝิ่นอยู่ตามภูเข่าในพระราชอาณาเขตทำการเพาะปลูก
เงินเล่ากอนนั้นได้ให้การเรียบเรียงส่งมาพร้อมกับใบบอกฉบับนี้
ด้วยแล้ว...”

(หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม. ร.5ม. 2.12ก/ 83 สินค้าเข้าออก
เมืองหลวงพระบาง.)

ในเอกสารฉบับนี้ ไม่ได้ระบุถึงชาวเมียนว่า “ฮ่อ” อย่างที่ผ่านมา แต่แทนคำว่าฮ่อด้วยคำว่า “จีนป่า” ซึ่งก็เป็นการให้คำนิยามที่น่าสนใจ ชาวสยามมองชาวเมียนเป็นกลุ่มคนชายขอบของวัฒนธรรมของจีน และยิ่งกว่านั้นสยามรับรู้ดีว่ากลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่มาหลายชั่วคนแล้ว

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของอิวเมียนภูลังกาจากบันทึกของนักมานุษยวิทยา

จากการสืบค้นรายงานและบันทึกการสำรวจหมู่บ้านเมียนภูลังกา ทั้งที่ตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์จำนวน 4 รายการ ตามปีที่สำรวจดังต่อไปนี้ Robert Pendleton (1935) (พิมพ์ 1949 ความล่าช้าเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2), John Blofed (1954), วนัช พุกษะศรี และคณะ (2504), และ Douglas Miles (1967-1968/ 2510-2511) สำหรับรายงานที่เกี่ยวข้องและมีรายละเอียด มีข้อมูลเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและการตั้งถิ่นฐาน คือรายงานของ วนัช พุกษะศรี และคณะ และ Douglas Miles

คณะสำรวจเข้าบ้านภูลังกา, ตำบลผาซำน้อย อำเภอปาง จังหวัดเชียงราย

ระยะเวลาการสำรวจ 8 พฤศจิกายน – 24 ธันวาคม 2504

ประวัติการโยกย้าย

ในปี 2504 คณะสำรวจได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลในตระกูลของพญาศิริ อายุ 51 ปี ซึ่งหมายความว่าบุคคลนี้น่าจะเป็นบุคคลร่วมสมัยกับพญาศิริก่อนที่จะเสียชีวิตในราวปี 2468 - 2470 การบันทึกของ วนัชและคณะ ยังมีความคลาดเคลื่อนในการถอดเสียงชื่อและสถานที่ ผู้วิจัยจึงใช้เชิงอรรถขยายความ [...] แทรกลงไปในรายงานของวนัช

“...ในส่วนของที่เกี่ยวกับประวัติเข้าบ้านภูลังกา ... เล่าย้อนไปว่ามีเมื่อ
 เดิมทีนานเท่าใด เขาไม่อาจรู้ได้ แต่เขาได้รับคำบอกเล่าว่า พวกเขา
 เคยอยู่ที่เมืองนามกิง [เมืองนามกิง] ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ใกล้ทะเลใน
 ประเทศจีน ต่อมาเมืองนี้ได้เสียแก่ข้าศึก ซึ่งเขาคงจะเป็นพวกจีน
 พวกเขาจึงอพยพมาอยู่แถวเมืองล่อซางฉวน (ล่อซางฉวน) [ไม่สามารถ
 ระบุได้] จากเมืองนี้ก็ได้อพยพมาอยู่ที่มณฑลทกวางซี จากนั้นเข้ามา
 อยู่ในมณฑลยูนนาน จากยูนนานได้อพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองไหล
 เมืองแห่งนี้จะเป็นเมืองไลเมืองแฉง/เดียนเบียนฟูในเวียดนามเหนือ
 เขาว่าพวกเขาเข้ามาอยู่ที่นั่นนาน 5 ปี เมืองนี้อยู่ระหว่างประเทศจีน
 กับประเทศลาว เจ้าเมืองไหล [เจ้าไล] เมืองแห่งนี้ได้เกณฑ์พวกเขา
 ไปรบกับพวกกวางตุง [น่าจะเป็นสงครามฮ่อ] ซึ่งปรากฏว่า พวกเขา
 เมืองไหลฯ เป็นฝ่ายชนะ แต่แทนที่พวกเขาจะได้รับความคิดเห็นในการ
 ช่วยรบ กลับถูกพวก “เจ้านาย” ขึ้นไปเก็บเงินกันมากจนพวกเขา
 ได้รับความเดือดร้อนทนไม่ได้ จึงได้อพยพตามคำแนะนำของหัวหน้า
 เข้าชื่อ นายจันก๊วน แซ่เต๋น [ต่าง จัน ควร] พวกเขามาอยู่ที่เมืองงอย
 [เมืองงอย ใน สปป. ลาว] อยู่ที่นั่นไม่นานก็อพยพเข้าไปอยู่ใกล้เมืองฮุน
 บริเวณต้นแม่น้ำแมง [ต้นแม่น้ำหลวงพระบาง] อยู่ที่นั่นนาน 12 ปี
 นายจันก๊วนหัวหน้านำการอพยพก็ได้รับการแต่งตั้งจากทางการ
 ของประเทศลาวให้เป็นเพี้ยหลวง (เท่ากับตำแหน่งกำนัน) มีหน้าที่
 ปกครองดูแลพวกเขาและแม่ในบริเวณนั้น ต่อมาปรากฏว่าไม่มี
 ที่ทำไร่ปลูกข้าวเพียงพอ ... นายจันก๊วนจึงได้นำพวกเขาอพยพออก
 จากบริเวณเมืองฮุนเข้ามาอยู่ที่ดอยปู่แ่ว [ภูแ่ว] ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอ
 และ (อ.ทุ่งช้างปัจจุบัน) จังหวัดน่าน ที่ดอยปู่แ่ว นายจันก๊วน [ชื่อ
 ภาษาเมี่ยนของพญาศรี] ก็ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าเมืองน่าน (เจ้าราชวงศ์)
 ให้เป็นพญาศรี ศรีสมบัติ ต่อมาเห็นว่าที่ดอยวาวมีป่าอยู่มากและ
 อุดมสมบูรณ์กว่าดอยปู่แ่ว จึงได้ขออนุญาตเจ้าเมืองน่านย้ายหมู่บ้าน
 ไปตั้งอยู่ที่ดอยน้ำวาวและอยู่นานถึง 13 ปีก็หมดที่ทำกิน จึงได้
 ย้ายมาอยู่บริเวณดอยผาช้างน้อย ที่ต่อมาทางการได้ใช้ชื่อนี้เป็น
 ชื่อของตำบลผาช้างน้อย ขณะนั้นอยู่ในอาณาเขตจังหวัดน่าน พวกเขา
 อยู่ที่นั่นได้ 7 ปี ได้รับความเดือดร้อนล้มตายประมาณ 40 คน ...

ดังนั้นจึงได้ย้ายหมู่บ้านมาอยู่ที่บ้านภูลังกาในปัจจุบันและสืบมาจนทุกวันนี้โดยไม่ได้อพยพหมู่บ้านไปที่อื่นเกือบ 30 ปี [40 ปี] อย่างไรก็ดี นายฟูจ้อย [ฟูจ้อย] ซึ่งเป็นผู้เล่าประวัติเรื่องนี้ได้แจ้งว่า บริเวณบ้านภูลังกาเมื่อพวกเขาเข้ามาตั้งหมู่บ้านนั้น เคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของพวกเขาเมื่อก่อน แต่อพยพไปที่อื่น สำหรับบริเวณบ้านภูลังกาจึงกล่าวได้ว่าพวกเขาเข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่ติดต่อกันมาได้ประมาณ 40 ปี...” (วนัช และคณะ, 2538)

ขอบเขตการปกครอง

บ้านเข้าภูลังกาเป็นศูนย์กลางการปกครองของตำบลผาซำน้อยในสมัยนั้น (พ.ศ. 2504) เพราะมีท้าวหล้าลูกชายของพญาศรีฯ เป็นนายบ้านและยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นกำนันในระบบการปกครองสมัยใหม่ ข้อมูลที่กลุ่มของหมู่บ้านที่แสดงต่อไปนี้ นอกจากการแสดงชื่อ ตำแหน่ง และความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านแล้วยังแสดงให้เห็นขอบเขตการปกครองหรือขอบเขตอำนาจของผู้ปกครองภูลังกา ตั้งแต่ท้าวหล้าลงมายังฟูเจียมและฟูจัน หน้าที่ของผู้ปกครองที่งานวิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้คือ การตัดสินคดีความ การเกณฑ์แรงงาน และการเก็บส่วย (ดูรายละเอียดในหัวข้อถัดไป)

“บ้านภูลังกาเป็นหมู่บ้านกลุ่มหนึ่งของชาวเข้าในจำนวน 12 กลุ่มบ้าน (Hamlet) ที่ตั้งกระจายกันอยู่ห่างๆ กัน คือ จากบ้านภูลังกาไปกลุ่มบ้านอื่นๆ มีระยะทางเดินเท้าห่างออกไปประมาณ 50 นาที บ้าง 3 ชั่วโมงบ้าง 6 ชั่วโมงบ้าง หรือมากกว่านั้น แต่ไม่เกิน 1 วัน (12 ชั่วโมง) กลุ่มบ้านนี้รวมกันเป็นหนึ่งหมู่ ซึ่งทั้งหมดมีจำนวน 5 หมู่ กลุ่ม[หมู่]บ้านภูลังกา...หมู่ที่ 2 เรียกว่า บ้านสวนยาหลวง หมู่ที่ 3 เรียกว่า บ้านยอดคอยผาแดงและบ้านน้ำกาด หมู่ที่ 4 เรียกว่า บ้านคอยน้ำวาว หมู่ที่ 5 เรียกว่า บ้านผาซำน้อย [กลุ่ม]บ้านทั้ง 5 หมู่ นี้ตั้งอยู่บนทิวเขาสลับซับซ้อนเรียกว่าเขาขุนยวม...” (วนัช และคณะ, 2538: 73)

รูปแบบเรือนพักอาศัย

จากข้อมูลในรายงานเกี่ยวกับเรื่องเรือนพักอาศัยของวันชและคณะ สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นการเก็บข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์เจ้าของบ้านแต่ละหลัง เพราะมีข้อมูลการจำแนกรูปแบบ และข้อมูลที่ค่อนข้างละเอียดเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างอาคาร

“...แบ่งบ้านของพวกเข้าเป็น 2 แบบคือ บ้านแบบक्रमดิน และ บ้านปลูกแบบยกพื้น... บ้านที่ปลูกแบบक्रमดิน มีหลายขนาดทั้งนี้แล้วแต่จำนวนครอบครัวและสมาชิกของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้าน...บ้านแบบक्रमดินของพวกเข้า นิยมมงหลังคา ด้วยใบแฝก (ใบหญ้าคา) และใบหวายที่ใช้ไม้ไผ่หนึบเป็นต้นๆ แต่บางบ้านก็มงด้วยไม้ไผ่ซี่กว้างกว่าและหงายทับสลับกัน ที่มีฐานะดี ก็มงด้วยกระเบื้องเคล็ดไม้...วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านแบบक्रमดิน พวกเข้าได้ใช้วัสดุท้องถิ่นรอบๆ บริเวณบ้านส่วนค่าใช้จ่ายนั้นมีการจ่ายเฉพาะค่าจ้างในงานของอย่าง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. การทำหลังคา เจ้าของบ้าน ญาติ พี่น้อง หรือเพื่อนที่มาช่วยกัน ตัดหญ้าคา ในไร่เก่าๆ ที่เจ้าของได้เปลี่ยนไปทำไร่ที่อื่นแล้วมีหญ้าคาขึ้นแทนที่ และหญ้าคาที่มีอยู่ใกล้ๆ หมู่บ้าน ส่วนใบหวายนั้นมีอยู่เฉพาะในที่บางแห่ง เมื่อได้หญ้าคาหรือใบหวายมาแล้ว พวกผู้ชายจะเป็นผู้หาไม้ไผ่และทำเป็นต้นๆ เพื่อทำเป็นแฝกหรือต้นใบหวายสำหรับใช้มงหลังคาบ้าน นอกจากนี้ยังใช้ไม้ไผ่ขางมงหลังคาด้วย
2. เสาบ้าน นิยมใช้เสาไม้ก่อ (Castanopsis Indica) และไม้ส้อ แต่ที่หมู่บ้านภูลังกามีการใช้ไม้ก่อมากกว่าเพราะมีอยู่ในป่าใกล้ๆ บ้าน
3. ฝาบ้าน นิยมใช้ไม้จิว ซึ่งมีอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก ที่นิยมใช้ไม้นี้เขาให้เหตุผลว่าเป็นไม้เนื้ออ่อน สามารถใช้ขวานถากเป็นแผ่นได้รวดเร็วและได้วันละหลายสิบแผ่นในหนึ่งวัน (ต่อคน) ใน

การทำกระดานฝาผนัง บางทีก็จ้างเพื่อนบ้านมาช่วยทำ แต่ถ้ามีฐานะดีก็อาจจะจ้างช่างไม้ชาวพื้นเมืองมาช่วยใส ค่าจ้างทำไม้กระดานฝาคืออัตรา 100 แผ่นต่อ 80 หรือ 100 บาท (เชื่อว่าการทำงานแผ่นกระดานฝาด้วยขวานนั้นทำได้เร็วกว่าการใช้เลื่อยและกบ)...

บ้านแบบปลูกยกพื้นมีเสา บ้านแบบนี้มีจำนวนน้อยมาก บ้านหลังแรกในแบบนี้ได้แต่บ้านของท้าวหล้าบิดาของกำนันซึ่งได้สร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว ต่อมาได้มีคนทำตาม แต่ผู้สร้างบ้านแบบยกพื้นนี้ ได้แก่ง่างชาวเมือง ซึ่งถูกจ้างเหมาเริ่มทำตั้งแต่ควบคุมการเลื่อยไม้จนปลูกบ้านขึ้นหนึ่งหลังสำเร็จ โดยพวกเขาเจ้าของบ้านเป็นผู้ออกแรงช่วยเหลือช่างชาวพื้นเมือง นอกจากต้องจ่ายค่าจ้างแก่ง่างแล้ว เจ้าของบ้านต้องรับผิดชอบในเรื่องการกินอยู่ของช่างตลอดเวลาที่ขึ้นมาสร้างบ้านหลังนั้นด้วย

สัดส่วนของบ้านแบบนี้ โดยทั่วไปยังเหมือนกับบ้านแบบक्रमดิน แต่มีบางส่วน เช่น บ้าน และครัวได้ทำขึ้นแตกต่างออกไปจากบ้านक्रमดิน คือ ครัวนิยมปลูกแยกหลังคากับบ้านหลังใหญ่โดยมีชานบ้านแล่นกลาง ส่วนประตูสำหรับบางบ้าน เช่น ที่หมู่บ้านห้วยเพ็ญนั้นมีม้านั่งและมีหลังคาเล็กๆ เฉพาะประตู ซึ่งทั้งนี้เข้าใจว่าได้สร้างขึ้นตามความนิยมของช่างมากกว่าเป็นแบบของพวกเขา

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตสำหรับได้ถุนบ้านก็คือ พวกเขาจะกันฝาหรือไม้กันฝากก็ได้ แต่ได้ถุนบ้านจะมีเตาต้มอาหารหมู ครัวดำข้าว และบางส่วน เช่น ได้ถุนครัวทำเป็นเล้าหมู...” (วนิช และคณะ, 2538: 125-127)

การจำแนกรูปแบบเรือนเป็นเรือนที่ปลูกแบบक्रमดิน กับเรือนที่ปลูกแบบยกพื้น สอดคล้องกับการจำแนกรูปแบบของเรือนชาวเมียน คือ “เปี้ยวเดา” คือเรือนที่มีพื้นติดดิน (“เดา” แปลว่าดิน) กับ “เปี้ยวพ่าง” (“พ่าง” คือการยกพื้น) ในการปลูกสร้างเรือนติดดิน ชาวเมียนสมัยอุลลังกาสามารถปลูกเองได้แต่การทำบ้านยกพื้น จำเป็นต้องจ้างสล่าคนเมืองมาปลูก

สร้างให้ โดยสละคนเมืองจะต้องเดินทางมาจากพื้นที่อื่น จึงมีความจำเป็นจะต้องจัดหาที่พักอาศัยให้สลาที่ขึ้นมาทำงาน (ดูรายละเอียดการจัดจ้างสลาดูในหัวข้อ เรือนทั่วไป)

รายงาน: การวิจัยหมู่บ้านเย้าภูลังกา, อำเภอปง จังหวัดเชียงราย

บ้านเรือน

การศึกษาของ Douglas Miles ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจ และมีความซับซ้อนในมิติของการวิเคราะห์แบบมานุษยวิทยา ในขณะที่ Miles เก็บข้อมูลศึกษาหมู่บ้านภูลังกา นั้น ทั้งหมู่บ้านมีเรือนพักอาศัยจำนวน 19 หลังคา ซึ่ง Miles ให้คำนิยามบ้านของชาวเมี่ยน (“เปี้ยว”) ว่าเป็น “อาคารพักอาศัยเชิงกลุ่ม” คือในอาคารหลังหนึ่ง (โครงสร้างที่ใช้หลังคาร่วมกัน) อาจจะมีกลุ่มของครัวเรือน (ครอบครัว) พักอาศัยอยู่ด้วยกันหลายกลุ่ม บางครอบครัวอาจจะมีห้องเป็นของตัวเองที่มีความเป็นส่วนตัว Miles เรียกว่า ห้องพักส่วนตัว (private apartment) หรือบางครอบครัวอาจจะไม่มีห้องส่วนตัว ส่วนหนึ่งของอาคารพักอาศัยเชิงกลุ่มนี้จะเป็นที่สำหรับที่พักส่วนตัว อีกส่วนหนึ่งจะเป็นพื้นที่ที่ถึงสาธารณะที่ครัวเรือนต่างๆจะใช้ร่วมกัน (ถ้ามีมากกว่าหนึ่งครัวเรือน) ซึ่ง Miles อธิบายรูปแบบอาคารพักอาศัยของชาวเมี่ยนภูลังกา ดังต่อไปนี้ (การขยายความด้วยสัญลักษณ์ [...] มาจากผู้วิจัย)

กลุ่มการพักอาศัย (Dwelling Groups)

“...จะต้องแยก “กลุ่มการพักอาศัย” กับ “ครัวเรือน” ออกจากกัน โดยกลุ่มการพักอาศัยหมายถึงผู้คนที่จับจองพื้นที่อยู่ในอาคารที่พักหนึ่งหลัง ส่วนครัวเรือนคือหน่วยทางสังคม โดยที่ในสมาชิกในแต่ละหน่วยแบ่งปันงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในแต่ละวัน ในบางอาคารพักอาศัยอาจจะมีเพียงครัวเรือนเดียวในขณะที่อาคารพักอาศัยอื่นๆ มีหลายครัวเรือน สำหรับใน

กรณีหลัง อาคารจะประกอบไปด้วยการแบ่งเขตของห้องพักอาศัย ส่วนตัวภายในด้านหนึ่งของผากั้นห้อง ที่มีประตูแยกเป็นของตัวเอง ที่เปิดออกสู่ห้องโถงกลางยาวที่ใช้ร่วมกัน ในบางห้องโถง ปรากฏว่ามีการแบ่งห้องครัวย่อยซึ่งเป็นของแต่ละครัวเรือน แต่ก็ยังจะมีอุปกรณ์เครื่องใช้ครัวเรือนหลายๆ ประเภทที่ใช้ร่วมกัน

โครงอาคารพักอาศัยที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้านภูลังกาประกอบไปด้วยอาคาร 2 หลัง ที่มีหลังคาแยกออกจากกัน [เรือนของท้าวหล้า] แต่มีพื้นเชื่อมต่อกันผ่านโถงทางเดินยาวที่ไม่ได้มีหลังคาคลุม อันเกิดจากการยกพื้นขึ้นมา ผู้คนที่อาศัยอยู่คนละหลังคากันแบ่งสัณการใช้งานองค์ประกอบดังต่อไปนี้ร่วมกัน ถึงเก็บน้ำ, ครัวตำข้าว, และห้องครัวที่เชื่อมกับโถงทางเดินยาว ลักษณะของความเฉพาะเชิงสถาปัตยกรรมนี้ สะท้อนถึงวรอบของพัฒนาการกลุ่มการพักอาศัย แนวโน้มของการรวมตัวกันของครัวเรือนไปจนถึงการแบ่งแยกแตกตัวออกจากกัน ก่อรูปเป็นหน่วยการอยู่อาศัยที่เป็นอิสระ [ดูแบบสันนิษฐานผังเรือนในหัวข้อ ผังหมู่บ้านและสาธารณูปโภค]

ห้องพักส่วนตัวในแต่ละอาคารพักอาศัยเป็นของครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่งโดยเฉพาะ สมาชิกของครัวเรือนอาจจะได้มาผ่านการซื้อขาย, ของกำนัล, หรือว่าได้มาเป็นมรดกตกทอด แต่ในบางครัวเรือนที่จับจองพื้นที่การอยู่อาศัย อาจจะไม่มีสิทธิ์ในที่ดินนั้นๆ เพราะสิทธิ์ในการได้มาอยู่อาจจะเกิดจากความเอื้อเฟื้อของเจ้าของอาคาร...” (Miles 1967: Number 4th, 2)

จากข้อมูลการสำรวจข้างต้น Miles ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เรือนของผู้ปกครอง (ท้าวหล้า) เท่าที่ควร โดยเฉพาะการใช้พื้นที่เกี่ยวกับการปกครองซึ่งงานวิจัยจะได้วิเคราะห์ในประเด็นนี้เพิ่มผ่านข้อมูลความทรงจำในหัวข้อถัดไป Miles พิจารณาเพียงแค่ว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดในเรือนนี้คือ “...พัฒนาการกลุ่มการพักอาศัย แนวโน้มของการรวมตัวกันของครัวเรือนไปจนถึงการแบ่งแยกแตกตัวออกจากกัน ก่อรูปเป็นหน่วยการอยู่อาศัยที่เป็นอิสระ...”

การมองในลักษณะนี้อาจจะเป็นผลที่เกิดจากกรอบความคิดของ Miles ที่มองว่าสังคมชาวเมียนมาเป็นสังคมเกษตร และจึงใช้หลักการการขยายตัวจากสังคมครอบครัวขยายไปสู่ครอบครัวเชิงเดี่ยวเข้ามาอธิบาย

ประวัติศาสตร์ความทรงจำของหมู่บ้านเมียนภูลังกา

งานวิจัยทำการอภิปรายและสำรวจข้อมูลความทรงจำร่วมกับชาวเมียนผู้มีประสบการณ์เกิดและโตในหมู่บ้านภูลังกาจำนวน 6 คน หมู่บ้านภูลังกาได้รับผลกระทบของการปราบปรามคอมมิวนิสต์ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ปี พ.ศ. 2511 ดังนั้นชาวเมียนที่ยังมีความทรงจำร่วมอยู่จึงน่าจะต้องมีอายุน้อยกว่า 65 ปีขึ้นไป (นับจากปีที่สำรวจ พ.ศ. 2564) ซึ่งการนำเสนอบทความวิจัย ขอแบ่งเป็นประเด็นหัวข้อการนำเสนอต่อไปนี้

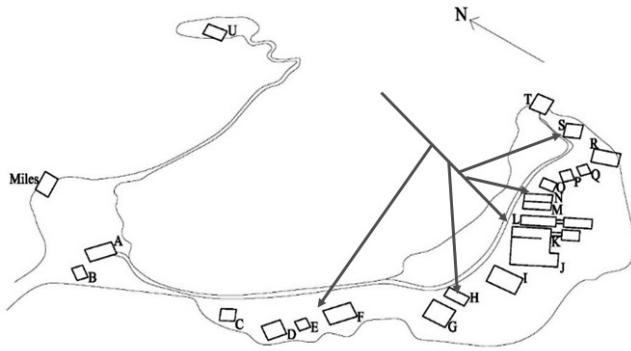
ผังหมู่บ้านและระบบสาธารณูปโภค

หมู่บ้านภูลังกาตั้งอยู่ที่สันเขา ความสูงราว 1,200 เมตร ไร่ล้อมสันเขาจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก มีเรือนพักอาศัยทั้งหมด 19 หลัง นอกจากนี้ยังมีโรงเรียน ชื่อโรงเรียนบ้านภูลังกา และสนามบินเพื่อการขนส่งสินค้าโดยมีกลุ่มทหารอเมริกันชื่อ Sea Bee ในช่วงที่มาก่อสร้างถนนเส้น 1148 จากเชียงคำไปจังหวัดน่าน ราวปี 1961 ชาวเมียนภูลังกาทำการเกษตรหลายประเภทตั้งแต่การปลูกข้าวโพด ปลูกข้าว (ข้าวเมียน japonica rice) ซึ่งพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกข้าวคือทางทิศใต้บริเวณน้ำจิมเนื่องจากเป็นดินดำปลูกข้าวได้ดีกว่า แต่พื้นที่ดังกล่าวมีระยะทางห่างจากหมู่บ้านพอสมควร ครัวเรือนส่วนมากจึงต้องมีม้าเพื่อใช้ในการขนส่ง

“...ช่วงชีวิตวัยเด็กอยู่ภูลังกา ช่วงนั้นก็บ้านเมืองก็เป็นสภาพบนดอยสูง อากาศก็ดี โรงเรียนก็มี สนามบินก็มี บ้านเมืองขึ้นไปสร้าง [ทางราชการขึ้นไปสร้าง]...”

เมื่อสอบถามถึงสาเหตุที่บรรพบุรุษเลือกมาตั้งหมู่บ้านบริเวณนี้ และวิธีการวางผังหมู่บ้านเมียนภูลังกา ผู้ให้ข้อมูลทุกคนไม่ทราบเหตุผลที่แน่ชัด แต่ทุกคนเคยได้ทราบถึงเรื่องเล่าที่ว่า ที่หมู่บ้านเดิม (บ้านปางหมูเก่า) เกิดโรคระบาดเพราะเป็นพื้นที่อับลม ในขณะที่สถานที่ตั้งหมู่บ้านเมียนภูลังกามีลมถ่ายเทดี ความทรงจำอีกหัวข้อที่ผู้ให้ข้อมูลต่างมีร่วมกันคือ พื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีตาน้ำ มีการวางระบบน้ำในหมู่บ้านที่ต่อลงมาจากตาน้ำด้านบน แสดงถึงการจัดกลุ่มเรือน และสร้างภูมิทัศน์ที่ดีให้แก่หมู่บ้าน

“...จะมีไม้ไผ่อันใหญ่ไปรองรับน้ำจากตาน้ำ ต่อลงมาพอมมาถึงตรงบริเวณต้นเกาลัดใหญ่ [ภาษาเมียนเรียก “เจียมเจียวกอน”] เขาจะปล่อยน้ำมาถึงตรงนั้น แล้วเขาก็จะแยกสาย โดยสายหนึ่งแยกขึ้นไปที่บ้านกลุ่ม E, F อีกสายตรงลงไปที่บ้านกลุ่มบ้าน G, H, I อีกสายแยกลงมาองจ้อย สายนี้จะมีบ้านอยู่อีก 2-3 หลังคา อีกสายเป็นสายตรงที่จะลงมาที่บ้านหลังใหญ่เลย [บ้านของท้าวหล้า] เวลาเขาจะทำแต่ละทางแยก [ของท่อส่งน้ำ] เขาก็จะใช้ส่วนเจาะรูข้างล่าง แล้วปล่อยให้น้ำไหลลง ... แต่ละบ้านจะมีอ่างไม้ขนาดใหญ่ มีกระบอกน้ำ มีถังน้ำ มีโองม้งกร เอาไว้เก็บน้ำ พอน้ำเต็มหมดแล้วเพราะน้ำมันจะไหลลงมาตลอด เขาก็จะขุดดินเป็นรางน้ำ เป็นท้วยไหลไปหลังบ้านแต่ละบ้าน เขาก็จะปลูกผัก ก็จะมีถั่วตอย มีผักกาดตอย อุดมสมบูรณ์มาก แต่ละบ้านจะมีสวนผักหมดเลยไม่ต้องซื้อ...”

ภาพประกอบที่ 8 ระบบการจัดสรรน้ำในหมู่บ้านเมียนภูถังกา
ปรับปรุงจาก Miles

บ้านเรือนสมัยหมู่บ้านภูถังกา

เรือนในแบบแผนของชาวเมียน

“เปี้ยวเดา” หรือเรือนชั้นเดียวพื้นติดดิน ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งเล่าว่า เรือนของผู้ให้ข้อมูลอยู่กัน 9-10 คน พื้นที่จะแบ่งเป็นส่วนๆ มีพื้นที่ห้องนอน ซอยเป็นห้องย่อย มีทั้งหมด 4 ห้อง ประกอบไปด้วยห้องของพ่อแม่ ห้องของคุณย่า ห้องของลูกชาย และห้องของลูกสาว นอกจากนี้จะมีบริเวณที่นอนของแขก วางแคร่เอาไว้ เรียกว่า “จั่วพั่ง” มีพื้นที่ห้องครัวและมีระเบียงจากครัวยื่นออกไป เรียกว่า “สะปู่ก” เนื่องจากคุณพ่อของผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้มึนทักษะในงานช่างสามารถก่อสร้างเรือนได้ เรือนที่พักเป็นเรือนถาวร โครงสร้างใช้เสาไม้จริงเนื้อแข็ง เช่นไม้ประดู่กับไม้ชิงชัน สำหรับวัสดุผนังหลังคา ตอนแรกใช้ใบหวาย จากนั้นเปลี่ยนมาเป็นไม้ไผ่วางทับสลับแนว และเปลี่ยนมาเป็นแป้นเกล็ดภายหลัง ในส่วนของวัสดุฝามีความน่าสนใจ โดยใช้ไม้ที่มีลักษณะพิเศษชนิดหนึ่ง ที่ภาษาเมียนเรียกว่า “ตะแมง” (*Castanopsis Indica*)

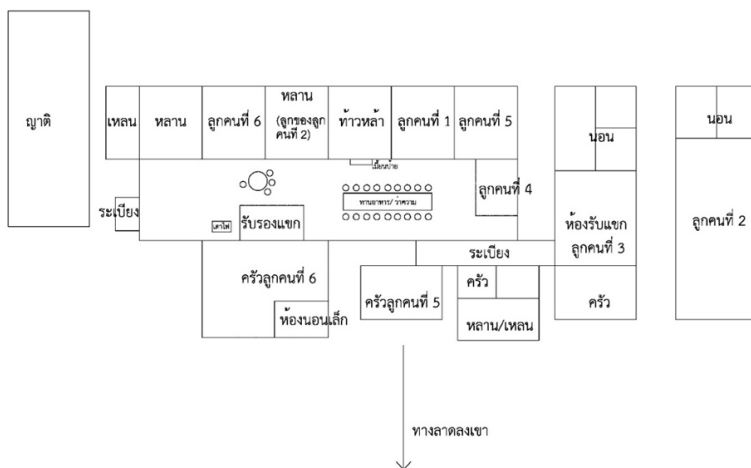
เมื่อใช้ลิ้มตอกจะสามารถพินออกมาเป็นแผ่นๆ ได้ จากนั้นก็ตากให้เรียบและนำมาตีเป็นผ้าบ้านโดยการตีทับสลับแนวตามตั้ง

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านเล่าว่าเรือนพักอาศัยของตนเอง (ดูเรือน M,N ในภาพประกอบที่ 5) ใช้ผนังร่วมกับอีกเรือนโดยให้เหตุผลที่ว่าที่รอบๆ ไม่เพียงพอให้สร้างเรือนแยกอีกหลัง เลยอนุญาตให้มาสร้างเรือนพักอาศัยอีกหลังติดกัน ใช้หลังคาเดียวกัน ใช้ฝาผนังกันแต่ถือว่าเป็นคนละหลัง มีประตูเดินผ่านตรงกลางได้ มีห้องนอนย่อย 2 ห้อง คือห้องของปู่และห้องของพ่อของตน “เมี้ยนบาย” หรือศาลบรรพบุรุษ จะอยู่ที่เสากลาง หันมาทางทิศรับแขก และโต๊ะกินข้าว ส่วนห้องนอนจะอยู่ด้านหลัง ในการสำรวจของ Douglas Miles ได้มีการตั้งข้อสังเกตถึงเรือนหลังนี้ด้วยเช่นกัน แต่ Miles ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดเรือน 2 หลังนี้ถึงใช้ฝาอาคารร่วมกัน

“เปี้ยวฟ่าง” หรือ เรือนยกพื้นมีอยู่ 5 หลัง ซึ่งแต่ละหลังก็เป็นของลูกและลูกเขยของท้าวหล้าผู้ปกครองทั้งสิ้น เรือนทั้ง 5 หลังนี้ตั้งอยู่ติดๆกัน บางเรือนใต้ถุนจะยกพื้นสูงกว่าเรือนของท้าวหล้า พื้นที่สูงจะใช้ในการต้มผักเลี้ยงหมู ใช้ต้มเหล้า มีบริเวณที่ต่อรินเชื่อมเข้ามา มีพื้นที่ประกอบอาหารอยู่ด้านล่าง สาเหตุที่เรือนยกพื้นเป็นที่นิยมเพราะเรื่องสุขลักษณะ ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านเล่าว่า เรือนของปู่ตนเป็นเรือนยกพื้นสูงเช่นกัน ผนังเรือนด้านบน เป็นผนังแบบเรือนคนเมือง (คนพื้นราบ) มีชานบ้านแบ่งห้องนอนกับห้องครัวออกจากกัน เนื่องจากว่าคุณปู่มีแขกมาที่บ้านเป็นประจำเพราะทำค้าขายและติดต่อกับราชการ เลยเว้นระยะออกมาสักหน่อยรวมถึงแยกทางขึ้นบ้านออกจากเรือนของท้าวหล้าเพื่อให้ลดการรบกวน (ดูภาพประกอบที่ 8 ตัวอักษร J-K บ่งชี้ถึงเรือนของท้าวหล้า)

เรือนผู้ปกครอง: เรือนท้าวหล้า

เรือนของผู้ปกครองเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่กว่าเรือนในแบบแผนของชาวเมียนโดยทั่วไปมาก เนื่องจากมีประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวกับการปกครองเข้ามาผนวกอยู่ด้วย แบบสันนิษฐานหลังนี้เกิดจากการสำรวจข้อมูลความทรงจำจากผู้ให้ข้อมูล 3 ท่าน ที่เกิดและโตในเรือน ข้อมูลจากความทรงจำของผู้ให้ข้อมูล ไม่เหมือนกันเลยทีเดียว แต่ต้องตรวจสอบกลับไปมาหลายครั้งจนกว่าทั้ง 3 ท่านจะเห็นตรงกัน

ภาพประกอบที่ 9 แบบสันนิษฐานเรือนของท้าวหล้า

เรือนท้าวหล้าเป็นเรือนขนาดใหญ่ในเอกสารการสำรวจของ Miles ระบุว่ามียังห้องพักจำนวน 10 ห้องพัก (apartments) ซึ่งใกล้เคียงกับข้อมูลความทรงจำที่ได้จากการสัมภาษณ์ Miles บรรยายโครงอาคาร 2 หลัง (J-K) ว่ามีพื้นที่เชื่อมต่อกัน (ดูภาพประกอบที่ 8) ซึ่งก็คือเรือนหลังใหญ่ของท้าวหล้า และเรือนของลูกคนที่ 3 ส่วนพื้นที่นอนของลูกคนที่ 4 เป็นพื้นที่ชั่วคราว

เนื่องจากย้ายออกจากหมู่บ้านภูสิงกาไปประกอบธุรกิจค้าขายที่อื่น ตามทัศนะของ Miles ผังของเรือนท้าวหล้า อาจจะเรียกได้ว่าเรือนหลังนี้ไม่ได้ต่างจากเรือนของชาวเมียนแบบจารีตเท่าไร คือมี อาคารวางตัวอยู่บนพื้นที่ด้านหลังเป็นภูเขา และด้านหน้าเป็นภูมิประเทศที่ลาดลง มี เมียนป่าย หรือ ในกรณีนี้คือ เมียนฮุ้ง ศาลบรรพบุรุษของตระกูลอยู่กลางบ้าน ด้านหลังเป็นแนวห้องนอน มีพื้นที่ประกอบอาหารขนานเข้ามาหลายหน่วย

ผังเรือนท้าวหล้าที่มีความซับซ้อน ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจประโยชน์ใช้สอยเชิงพื้นที่ของเรือน ที่นอกจากการเป็นอาคารพักอาศัยของครอบครัวขนาดใหญ่ ต้องเข้าใจถึงลักษณะการใช้พื้นที่ซึ่งมีความสำคัญอีกอย่างของเรือน คือการใช้พื้นที่ในการบริหาร การจัดการการปกครองของกลุ่มหมู่บ้านชาวเมียนทั้ง 5 กลุ่มบ้าน และการเชื่อมต่อกับภาครัฐ ท้าวหล้ามีหน้าที่ในการตัดสินใจ ความที่เกิดจากความขัดแย้งกันของคนในพื้นที่ปกครอง ภาพประกอบที่ 6 ระบุว่าพื้นที่ทำการหมู่ 2 เมื่อมีการติดต่อจากภาครัฐ เรือนของท้าวหล้ายังทำหน้าที่เป็นที่ที่รับรองเจ้าหน้าที่ทั้งคนไทยและคนต่างชาติ เช่น ภารกิจ การทำบัตรประชาชน ปี พ.ศ. 2506 เจ้าหน้าที่จากอำเภอปง ก็มาพักที่บ้านของท้าวหล้ากว่า 1 อาทิตย์ (ข้อมูลความทรงจำ) ในบันทึกของนักเดินทางต่างชาติมีการระบุเล่าถึงประสบการณ์ที่ได้มาพักอาศัยชั่วคราวในเรือนหลังนี้ โดยได้เล่าถึงบรรยากาศ ชีวิต ความเป็นไป เช่น Robert Pendleton (1935), John Blofeld (1960) เป็นต้น

ในบทความนี้ จะขอยกตัวอย่างกระบวนการตัดสินใจความ เพื่อให้เห็นลักษณะการใช้พื้นที่ เขตปกครองของท้าวหล้ามีขนาดที่กว้าง ถ้าคู่อรินี้ ทั้งโจทก์และจำเลยเดินทางมาจากพื้นที่ห่างไกล ก็มีความจำเป็นที่จะต้องพักค้างคืนบนเรือนหลังนี้ (ระบุในแบบว่า พื้นที่รับรองแขก) ท้าวหล้าจะใช้โต๊ะขนาดใหญ่กลางบ้านในการสืบพยานและว่าความ หลังจากฟังความจากพยานทุกฝ่ายแล้ว ท้าวหล้าจะกลับเข้าไปพักที่ห้องของตนเพื่อจะขบคิด และตัดสินใจ ภรรยาของท้าวหล้าจะหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเพราะภรรยาจะติดตามการสืบพยาน

อยู่ตลอดหลังมานภายในห้องของท้าวหล้า จากนั้นท้าวหล้าจะออกมาตัดสินคดีความที่โต๊ะตัวเดิม ถ้าคดีความเป็นไปได้ด้วยดี ทุกฝ่ายสามารถตกลงกันได้ก็จะไปดื่มฉลองกันที่โต๊ะกลมบริเวณพื้นที่รับรอง

ภรรยาคนที่ 3 ของท้าวหล้า มีความรู้ในศาสตร์สมุนไพร ชาวเมียนทั้ง 5 กลุ่มบ้านเชื่อในความสามารถ ในหลายๆ ครั้งจะมาขอรับการรักษาถึงที่บ้าน ภรรยาท้าวหล้าจะใช้ห้องครัวของลูกคนที่ 6 ในการต้มยา ถ้าผู้ป่วยอาการไม่หนักมากก็จะจัดที่ให้นอนพักในห้องครัวนี้เพื่อป้องกันการระบาดของโรค

แม้ว่าเรือนของท้าวหล้าจะถูกสร้างในราวปี 1930 แต่ประวัติการก่อสร้างเรือนหลังนี้ยังเป็นที่จดจำ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งเล่าว่า ช่างที่สร้างเรือนหลังนี้เป็นเพื่อนกับท้าวหล้า เป็นคนจีนมาจากลำปางมาแต่งงานอยู่ที่ดอนแก้วอำเภอปง ช่างผู้นี้ต้องขนอุปกรณ์ทุกอย่างขึ้นมา ใช้ม้าขนมาบ้าง ใช้คนแบกมาบ้าง ช่างท่านนี้ก็มีชื่อเสียงขึ้นมาจากการปลูกบ้านหลังนี้ ที่ใครๆ ก็รู้จัก ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปตรวจสอบประวัติของช่างผู้นี้ที่บ้านดอนแก้วซึ่งได้รับข้อมูลที่สอดคล้องกัน

บ้านใหม่ปางค่ายุคเริ่มต้น

ในบันทึกของ Douglas Miles หมู่บ้านเมียนภูลังกาโดนที่ระเบิดเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 จากข้อมูลความทรงจำ ชาวเมียนภูลังกาเล่าว่า พวกเขาเริ่มอพยพตั้งแต่วัยรุ่นที่สถานการณ์ไม่ค่อยน่าไว้วางใจในปี พ.ศ. 2510 ชาวเมียนที่สามารถช่วยขยายได้ก็เริ่มไปหาสถานที่ในการตั้งเรือนพักชั่วคราวสร้างไว้สำหรับหลบภัยก่อน ต่อจากนั้นจึงเกิดสถานการณ์ความไม่สงบขึ้นซึ่งพอจะสรุปช่วงเวลาที่สำคัญโดยย่อได้ดังต่อไปนี้ 1. ช่วง พ.ศ. 2511 เกิดการใช้กำลังปราบปรามคอมมิวนิสต์โดยรอบหมู่บ้านภูลังกา ชาวบ้านต้องหลบหนีไปอยู่บริเวณบ้านปางค่า (ปัจจุบัน) เนื่องจากมีสวนและมีเสียงนาอยู่ 2. พ.ศ. 2513 เกิดความไม่สงบในหมู่บ้านปางค่า ชาวบ้านต้องอพยพหลบหนีไปยังบ้านแฮะ

(หมู่บ้านไพล้อ) และบ้านหนองบัว (หมู่บ้านคนเมือง) เพราะเป็นหมู่บ้านที่รู้จักและเคยค้าขายกัน ชาวบ้าน 2 หมู่บ้านนี้ขึ้นไปค้าขายที่บ้านเมี่ยนภูลังกาเป็นประจำ 3. พ.ศ. 2517 พอเหตุการณ์เริ่มสงบ ทหารในพื้นที่ จึงเริ่มประชาสัมพันธ์ให้ชาวเมี่ยนกลับมาอยู่ในพื้นที่บ้านปางค่า โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกันริมน้ำ เป็นอาคารชั่วคราว โดยรอบหมู่บ้านมีค่ายทหารอยู่ทั้งหมด 3 แห่ง สาเหตุที่ชาวเมี่ยนไม่สามารถกลับไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านภูลังกาได้ เพราะเป็นพื้นที่สีแดงที่มีทหารตรึงกำลังอยู่ และมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ 2517 4. พ.ศ. 2520 ชาวบ้านเริ่มเกิดความมั่นใจในสถานการณ์จึงเริ่มย้ายขึ้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่ตามถนนเส้น 1148 โดยเริ่มปลูกเรือนด้วยวัสดุถาวร

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1

“...พอเราเห็นเครื่องบินมา แต่ละคนก็ต้องอพยพกันแล้ว แต่ในส่วนของการครอบครัว พี่ชายก็ลงมาล่วงหน้าก่อนมา 1 ปี เพราะดูแล้วว่าเหตุการณ์คงจะไม่สงบ มาทำเป็นปาง [เป็นกระต๊อบ หรือที่พักชั่วคราว] มาเลี้ยงหมู ส่วนอาผู้ชาย เขาวางแผนที่จะลงมาที่ปางหมู ที่ปางหมูก็จะมีค่ายทหาร ก็จะไปเป็นอาสาสมัครของทหาร พอติดอยู่ที่ห้วยอ่อมได้สักช่วงหนึ่ง พี่ชายไปเป็นอาสาสมัครก็ย้ายมาอยู่ที่ปางค่ากับครอบครัวของกำนันเก่า [ลูกขอลูกคนที่ 3 ของท้าวหล้า] คุณลุง ลงมาที่ปางค่าก่อนแล้ว เพราะมาสร้างบ้านพักชั่วคราวเอาไว้...”

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2

“...ปางค่านี้เป็นปางของการมาทำสวนของหมู่บ้านภูลังกา พอหนีลงมาก็มาอยู่บ้านที่มีกระต๊อบมีอะไร “ปาง” นี้หมายความว่าศาลาชั่วคราว ที่พัก อาจจะเหมือนเถียงนา เดินทางมา [ปางค่า] มาทำไร่ทำการประกอบอาชีพก็ต้องมีที่พักชั่วคราว พอหมดฤดูการก็ต้องกลับไปภูลังกา บางทีก็อยู่ทำเกษตรที่นี่เป็นปีเลย...”

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3

“..สมัยที่อยู่ห้วยอ่วมนี้เราก็สร้างกระต๊อบ สร้างเป็นบ้านเมียนแบบไม่ถาวร เป็นบ้านเมียนติดดิน มุงหญ้าคาที่มี มุงใบหวาย ช่วงหนึ่งนี้จะหนีไปเป็นกลุ่มเครือญาติ แต่ตอนไปบ้านหนองบัวนี้ คนในหมู่บ้านหนีกันไปคนละทิศละทางเลย แล้วก็ไปเจอกันที่นั่น ไปนอนแออัดกันที่โรงเรียนบ้านหนองบัวเต็มไปหมดเลย คนข้างล่าง [ชาวบ้านหนองบัว ชาวบ้านแฮะ] ก็ตกใจ”

สรุป

จากการวิจัยพบว่าประเด็นความเข้าใจและวิธีการให้คำนิยามที่ขาดหายไปในการศึกษาเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะหมู่บ้านเมียนภูลังกา และวิธีในการอธิบายและการศึกษาถึงเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คือ ความเข้าใจเรื่องปัจจัยในการตั้งถิ่นฐาน, สถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่ทางการเมือง, และ สถานการณ์แวดล้อมกับความเข้าใจในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ความเข้าใจเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานและเรือนพักอาศัย

การเลือกทำเลที่ตั้ง

พื้นที่ดอยยาวซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านดั้งเดิมของพญาศรี ศรีสมบัติอยู่บนเทือกเขาผืนน้ำตะวันออก ขอบเขตการปกครองดั้งเดิมของพญาศรีฯ ที่ได้รับจากเจ้าเมืองน่านกินพื้นที่กว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่สวนยาหลวงอันเป็นพื้นที่ไร่ยาฝิ่นในยุคอดีต หลังจากพญาศรีฯ เสียชีวิต จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องแปลกที่ท้าวหล้าผู้เป็นลูกชายจะเลือกมาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านภูลังกาเพราะระยะทางตามแนวทิวเขาระหว่าง 2 พื้นที่ไม่ได้ไกลกัน และยังอยู่ในพื้นที่เขตปกครองของตน นอกเหนือจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีอากาศถ่ายเทได้ดี ยังมีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถเชื่อมโยงกับศูนย์กลางเศรษฐกิจและ

การปกครอง เมืองปง กับเมืองเชียงคำได้สะดวก และสามารถควบคุมการค้าขายบนที่สูงได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ในกระบวนการสร้างสถาปัตยกรรม

ถึงแม้ว่าบ้านเรือนของชาวเมี่ยนที่หมู่บ้านภูลังกาจะเริ่มสร้างมาตั้งแต่ปี 1927-28/ 2470-2471 แต่ก็เป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจถึงการใช้จ่ายเงินในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ จากเดิมเรามักจะเชื่อว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในลักษณะนี้จะเป็นการเกณฑ์และใช้แรงงานภายในสังคมนั้น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมก็เป็นรูปแบบที่พัฒนาไปจากแบบแผนทางจารีต (ความเชื่อเรื่องชาวเมี่ยนสร้างอาคารทรงโรง พื้นติดดิน) แสดงถึงความผสมผสานระหว่างรูปแบบเรือนของคนเมือง

สถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่ทางการเมือง

จากการสำรวจข้อมูลความทรงจำแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของพื้นที่ส่วนกลางของเรือนเมี่ยนในฐานะพื้นที่ทางการเมืองที่ต้องใช้ต้อนรับแขกจากพื้นที่อื่น แยกผู้มาเยือนเรือนของท้าวหล้ามีทั้งหมด 4 กลุ่ม ประกอบไปด้วย 1. ผู้ที่มาติดต่อเรื่องคดีความ 2. พ่อค้า 3. ราชการและชาวต่างชาติ 4. ผู้ป่วยการใช้พื้นที่ของกลุ่มที่ 1-3 จะเป็นพื้นที่เดียวกัน ส่วนผู้ป่วย ถ้ามีอาการหนักและเป็นโรคติดต่อจะถูกจัดให้ไปอยู่ในอีกที่ การมีพื้นที่สำหรับการตัดสินคดีความเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงถึงพื้นที่เชิงอำนาจ และ พื้นที่ดังกล่าวเชื่อมโยงกับห้องของภรรยาและบทบาทของภรรยาในการตัดสินคดีความ ประเด็นข้างต้นนี้เป็นประเด็นใหม่ที่มีความน่าสนใจว่าด้วยการใช้พื้นที่ทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มชนที่ถูกเรียกว่ากลุ่ม “ชาวเขา” หนึ่งในการศึกษาของ วันซ์และคณะ ได้ระบุไว้ว่าผู้ปกครองภูลังกาจะทำหน้าที่ตัดสินคดีความ แต่ไม่ได้อธิบายขั้นตอนในรายละเอียดและยังไม่ได้เชื่อมโยงมาสู่การใช้พื้นที่ทางสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจคำถามสำหรับการขยายผลการศึกษาว่าการใช้พื้นที่ในลักษณะนี้สามารถพบได้ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือไม่

สภาพการณ์แวดล้อมกับความเข้าใจในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

จากการประเมินสถานะความรู้พบว่าชุดคำอธิบายถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโดยมาก ยังเป็นการบรรยายที่ปราศจากการวิเคราะห์สภาพการณ์แวดล้อมทางสังคมประกอบ ในสมัยของหมู่บ้านภูลังกาสถาปัตยกรรมของชาวเมี่ยนเป็นสิ่งปลูกสร้างถาวร ถูกสร้างขึ้นด้วยวัสดุที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะเรือนของท้าวหล้า แต่ในภาวะสงครามปราบปรามคอมมิวนิสต์ ชาวเมี่ยนภูลังกาจะต้องหลบหนี ซึ่งในช่วงเวลานั้น พวกเขาก็ต้องปลูกเรือนชั่วคราวอยู่ เรือนที่ปลูกขึ้นนี้ก็จะเป็นเรือนที่สร้างติดดิน มุงหญ้าคาเป็นหลัก ตัวอย่างจากการให้ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 และคนที่ 3 กล่าว ซึ่งภาพลักษณ์ของเรือนที่กล่าวในข้างต้นนี้ ไม่น่าที่จะเหมาะสมเท่าไร้รู้ถูกใช้เป็นตัวแทนในการอธิบายถึงสถาปัตยกรรมของชาวเมี่ยน หรือใช้ในการนิยามเป็นอัตลักษณ์ได้ ดังนั้นในการใช้ภาพตัวแทนเพื่อที่จะการอธิบายสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ควรที่จะระบุช่วงเวลาและ อธิบายถึงสภาพการณ์ทางสังคมในของสถาปัตยกรรมที่ถูกศึกษาด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณชาวเมี่ยนทุกท่านที่ให้ข้อมูล โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนวิจัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โครงการสนับสนุนทุนวิจัยรุ่นใหม่ 2563 (ร-ม 24.63) ขอขอบคุณ ศ.อรศิริ ปาณินท์ ที่ช่วยกรุณาเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย และขอขอบคุณ Prof. Hjörleifur Rafn Jónsson ที่ช่วยเหลือให้คำแนะนำต่างๆเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวเมี่ยนเสมอมา

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

หจจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.58 มณฑลลาวเฉียง/ 158. จัดการปกครอง
เมืองน่านและบริเวณขึ้นเมืองน่าน วันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ. 120.

หจจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.58 มณฑลลาวเฉียง/ 89. เปิดเสรีจเรื่อง
ราชการเมืองเชียงใหม่ ปีระกา สัปดาห์ 1247.

หจจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม. 2.12ก/ 83. ใบบอกเมืองหลวงพระบาง.

หจจดหมายเหตุแห่งชาติ, ผ.กบค. 2- (11-16). แผนที่เมืองน่าน พ.ศ. 2483.

ภาษาไทย

กรมประชาสงเคราะห์. (2509). *การสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขา
ในภาคเหนือของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2518). *ชาวเขา*. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.

คณะกรรมการโครงการคลังปัญญางานพัฒนาชาวเขา (2555). *ชาวเขาเผ่าเย้า*.
กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคม
และความมั่นคงของมนุษย์.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2493). *30 ชาติในเชียงราย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อุทัย.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). *30 ชาติในเชียงราย*, (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์รับพิมพ์

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2545). *ชาวเขาในไทย* (พิมพ์ซ้ำ). กรุงเทพฯ: มติชน.

ระวีวรรณ โอฟารรัตน์มณี (2556). *รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ใน
อุษาคเนย์*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วนิช พุกกะศรี และคณะ. (2538). *ดงภูผา: บันทึกการสำรวจหมู่บ้านชาวเขา
จ.เชียงใหม่-เชียงราย-พะเยา ปีพ.ศ. 2504-2505*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย
ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย.

สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา (2433). “ว่าด้วยคนป่าชาติต่างๆ” ใน *วชิรญาณวิเศษ*
ร.ศ. 109

สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา (2468). “ว่าด้วยคนป่าชาติต่างๆ” ใน *ลัทธิธรรมเนียม* ต่างๆ.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ (2518). *ชาวเขาเผ่าเย้า*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.

ภาษาอังกฤษ

Alberts, E. N. (2006). *A History of Daoism and the Yao People of South China*. New York: Cambria Press.

Anderson, E. F. (1993). *Plants and People of the Golden Triangle*. Portland: Dioscorides Press.

Archer, J. W. (1891). *Siam: Report on a Journey in the Me-Khong Valley*. No Publisher's Details.

Blofeld, J. (1960). *People of the Sun: Encounters in Siam*. London: Hutchinson.

Bouté, V. (2015). "An Ethnohistory of Highland Societies in Northern Laos" - *The Journal of Lao Studies*, n°2, 2015.

Bouté, V. (2018). *Mirroring Power: Ethnogenesis and Integration Among the Phunoy of Northern Laos*. Chiang Mai: Silkworm Books.

Cushman, R. D. (1970). *Rebel Haunts and Lotus Huts: Problems in the Ethnohistory of the Yao*. PhD dissertation, Cornell University.

Cushman, R. D. & Jonsson, H. R. (2020). “Mosquito-relish diplomacy: Emperor Ping’s Charter and hill-valley dynamics between China and Thailand.” *Journal of the Siam Society* 108(2): 87-121.

- Geddes, W. R. (1967). "The Tribal Research Centre, Thailand: an Account of Plans and Activities" in Kunststadter, Peter (ed.) *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Geddes, W. R. (1976). *Migrants of the Mountains. The Cultural Ecology of the Blue Miao (Hmong Njua) of Thailand*. Oxford: Claredon Press.
- Grabowsky, V. & Turton, A. (2003). *The Golden and Silver Road of trade and Friendship: the McLeod and Richardson Diplomatic Missions to Tai State in 1837*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Hanks, L. (1964). *Bennington-Cornell Anthropological Survey of Hill Tribes in Thailand*. Bangkok: Siam Society.
- Hanks, L. (1975). *Gazetteer for 1964, 1969, 1974 : maps of ethnic settlements of Chiengrai Province, north of the Mae Kok River, Thailand*. Ithaca, New York: Imprint.
- Hubert, A. (1971). 'La maison des Mien', *ASEMI*. 2(1): 89–145.
- Hubert, A. (1985). *L'Alimentation Dans un Village Yao De Thaïlande du Nord*. Paris : Centre National de la Recherche Scientifique.
- Jonsson, H. (1996) *Shifting Social Landscape: Mien (Yao) Upland Communities and Histories in State-Client Settings*. Ph.D. dissertation. Cornell University.
- Jonsson, H. (2000). Review Articles in *Journal of Siam Society*. Bangkok: Siam Society.
- Jonsson, H. (2002). *Mien Relations. Mountain People and State Control in Thailand*. Bangkok: Silkworm Book.
- Jonsson, H. (2014). *Slow Anthropology. Negotiating Difference with the lu Mien*. Ithaca New York: Cornell University Press.

- Jonsson, H. (2022). “Losing the Remote: Exploring the Thai Social Order with the Early and Late Hanks” in *Anthropological Forum: A Journal of Social Anthropology and Comparative Sociology*. 32(1): 76-94.
- Kacha-ananda, C. (1997). *Thailand Yao : past, present, and future*. Tokyo: Institute for the Study of Languages and cultures of Asia and Africa.
- Kunstadter, P. (ed.) (1967). *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Kunstadter, P. et al. (eds.) (1978). *Farmers in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand*. Honolulu: East-West Center book.
- Le May, R. (1926). *An Asian Arcady: The Land and Peoples of Northern Siam*. Chonburi: White Lotus.
- Lee, G. Y. & Tapp, N. (2010). *Culture and Customs of the Hmong*. USA: Greenwood.
- Lewis, P. W. (1984). *Peoples of the Golden Triangle*. West Germany: Thames and Hudson.
- Manndorff, H. (1965). *Probleme des Kulturwandels bei Bergstämmen von Nordthailand* (Habilitation Thesis). Vienna.
- Manndorff, Hans (1967). “The Hill Tribes Programme of the Public Welfare Department, Ministry of Interior, Thailand: Research and Socio-Economic Development” in Kunstadter, Peter (ed.) *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Miles, D. (1967). *Research in the Yao Village of Phulangka, Amphur Pong, Changwad Chiengrai*. Chiang Mai: Tribal Research Centre.

- Nai Chan Sungsi Yananda and Luang Nonwakorn (1925). "The Yao" in *Journal of Siam Society*. Vol. 19(2): 82-128.
- Oliver, P. (ed.) (1997). *Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pendleton, R. L. (1949). "Impression of Doi Pulanka" in *The Journal of Siam Society*, Vol. 37, PT.2.
- Pendleton, R. L. (1962). *Thailand: Aspects of Landscape and Life*. USA: Duell, Sloan and Pearce.
- Petit, P. (2015). Mobility and stability in a Tai Vat village (Laos). *The Asia Pacific Journal of Anthropology* 16 (4), 410-423.
- Petit, P. (2019). *History, Memory, and Territorial Cults in the Highlands of Laos. The Past Inside the Present*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Pourret, J. G. (2002). *The Yao: The Mien and Mun Yao in China, Vietnam, Laos and Thailand*. Thailand: Riverbook.
- Saihoo, P. (1963). *The Hill tribes of Northern Thailand: a study*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Scott, J. G. (1900). *Gazetteer of Upper Burma and the Shan States*, 1900, Vol. 1-5, AMS Press.
- Spencer, J. E. (1966). *Shifting Cultivation in Southeast Asia*. Berkeley: University of California Press.
- Srisavasdi, B. (1963). *The Hill Tribes of Siam*. Bangkok: Odeon Store.
- Tapp, N. & Cohn, D. (2003). *The tribal peoples of Southwest China: Chinese views of the other within*. Bangkok: White Lotus.
- Van Roy, E.1971. *Economic Systems of Northern Thailand: Structure and Change*. USA: Cornell University.

- Tsan, L. J., Cushman, R. D., & Jonsson, H. (2016). Highland chiefs and regional networks in mainland Southeast Asia: Mien perspectives. *Southeast Asian Studies*, 5(3), 515-551.
- Young, G. (1969). *Hill Tribes of Northern Thailand*. Bangkok: Siam Society.

